

**Archeologische werfbegeleiding
Mechelen – Hoogstraat 35, deel 2 (Ursulinen)
Sanitair blok**

Natasja Reyms en Jordi Bruggeman

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba 339

Aard onderzoek: Opgraving

Vergunningsnummer: 2016/300

Naam aanvrager: Natasja Reyns

Naam site: Mechelen – Hoogstraat 35 (deel 2)

Opdrachtgever: De Verenigde Scholen Ursulinen Mechelen en Hagelstein vzw, Hoogstraat 35, 2800 MECHELEN

Opdrachtnemer: All-Archeo bvba, Laagstraat 12, B-9140 TEMSE

Administratief toezicht: Alde Verhaert, agentschap Onroerend Erfgoed, Anna Bijnsgebouw,
Lange Kievitstraat 111-113 bus 53, B-2018 ANTWERPEN;

Rapportage: All-Archeo bvba

All-Archeo bvba

Laagstraat 12

B-9140 Temse

info@all-archeo .be

0478 36 57 07

0498 15 84 40

D/2017/12.807/8

© All-Archeo bvba, 2017

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek. De aanbevelingen dienen louter ter advisering van het bevoegde gezag, zijnde het agentschap Onroerend Erfgoed.

Inhoudsopgave

1 INLEIDING.....	5
2 ADMINISTRATIEVE FICHE.....	7
3 PROJECTGEGEVENS EN AFBAKENING ONDERZOEK.....	9
3.1 Afbakening studiegebied.....	9
3.2 Aard bedreiging.....	10
3.3 Onderzoeksopdracht.....	13
4 BESCHRIJVING REFERENTIESITUATIE.....	15
4.1 Landschappelijke context.....	15
4.1.1 Topografie.....	15
4.1.2 Hydrografie.....	16
4.1.3 Bodem.....	17
4.2 Beschrijving gekende waarden.....	18
4.2.1 Historische gegevens.....	18
4.2.1.1 Algemeen.....	18
4.2.1.2 Onderzoeksgebied en omgeving.....	19
4.2.1.3 Mutaties binnen het onderzoeksgebied.....	20
4.2.2 Archeologische voorkennis.....	28
4.2.2.1 Centrale Archeologische Inventaris.....	28
4.2.2.2 Eerder onderzoek op het terrein van de Ursulinen (Hoogstraat 35).....	30
4.2.2.3 Onderzoek aan de Ganzendries en ter hoogte van het Hof van Cortenbach.....	30
4.2.2.4 Archeologische verwachtingen.....	31
5 RESULTATEN TERREINONDERZOEK.....	33
5.1 Toegepaste methoden & technieken.....	33
5.2 Stratigrafische opbouw.....	33
5.3 Bespreking sporen.....	34
5.4 Natuurwetenschappelijk onderzoek en conservatie.....	36
6 DISCUSSIE.....	37
7 ANTWOORD ONDERZOEKSVRAGEN.....	39
8 SAMENVATTING.....	41
9 BIBLIOGRAFIE.....	43
9.1 Publicaties.....	43
9.2 Websites.....	43
10 BIJLAGEN.....	45
10.1 Lijst van afkortingen.....	45
10.2 Archeologische periodes.....	45
10.3 Plannen en tekeningen.....	45
10.4 Harrismatrix.....	46
10.5 Sporenlijst.....	46
10.6 Vondstenlijst.....	47

10.7 Digitale gegevensdrager.....	47
-----------------------------------	----

1 Inleiding

Op 28 november 2014 verleende het College van Burgemeester en Schepenen van de stad Mechelen aan de Ursulinen Mechelen-Hagelstein vzw de vergunning tot het bouwen van drie klassen en een sanitair blok binnen de contouren van de school in de Hoogstraat. De vergunning vermeldt als voorwaarde dat het advies van de stedelijke dienst Archeologie moet worden gerespecteerd, namelijk dat het project gepaard dient te gaan met een archeologisch onderzoek.

De oppervlakte die zal verstoord worden door de bouw van het sanitair blok is dat ca. 115 m², exclusief regenwater- en septische putten en infiltratiezone. Het is deze zone die het onderwerp uitmaakt van dit opgravingsrapport.

Naar aanleiding van deze plannen werd voorafgaand een opgraving (werfbegeleiding) geadviseerd door het agentschap Onroerend Erfgoed. Het doel van de opgraving was een uitgebreide documentatie en registratie van de door de geplande werken bedreigde archeologische waarden en de bewaring ervan in de vorm van een opgravingsarchief. Het terreinwerk werd uitgevoerd tussen 12 en 17 augustus 2016, onder leiding van Natasja Reyns en met medewerking van Bénédicte Cléda.

2 Administratieve fiche

Administratieve gegevens	
<i>Naam van de opdrachtgever</i>	De Verenigde Scholen Ursulinen Mechelen en Hagelstein vzw
<i>Naam van de uitvoerder</i>	All-Archeo bvba
<i>Naam van de vergunninghouder</i>	Natasja Reyns
<i>Beheer en plaats van de geregistreerde data en opgravingsdocumentatie</i>	Onroerenderfgoeddepot Mechelen
<i>Beheer en de plaats van de vondsten en stalen</i>	Onroerenderfgoeddepot Mechelen
<i>Projectcode</i>	2016/300
<i>Vindplaatsnaam</i>	Mechelen – Hoogstraat 35 (deel 2)
<i>Locatie met vermelding van provincie, gemeente, deelgemeente, plaats, toponiem en minimaal 4 xy-Lambertcoördinaten</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Provincie: Antwerpen • Locatie: Mechelen • Plaats: Hoogstraat • x/y Lambert 72-coördinaten: <ul style="list-style-type: none"> – 157539,38; 190266,21 – 157550,15; 190284,56 – 157559,25; 190275,88 – 157542,03; 190264,23
<i>Kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer(s)</i>	Mechelen, afdeling 1, sectie D, perce(e)l(en) : 969n en 950g ³
<i>Kaart van het onderzoeksgebied op basis van de topografische kaart op schaal 1:10000</i>	Zie 4.1.1 Topografie
<i>Begin- en einddatum uitvoering onderzoek</i>	12/08/2016 – 17/08/2016
Omschrijving van de onderzoeksopdracht	
<i>Verwijzing naar de bijzondere voorwaarden, die zijn opgenomen in de vergunning</i>	Bijzondere voorwaarden bij de vergunning voor een archeologische opgraving: Mechelen, Hoogstraat 35 (deel 2)
<i>Omschrijving van de archeologische verwachtingen</i>	<p>Vlak bij het onderzoeksgebied bevinden er zich diverse resten uit de late middeleeuwen, de nieuwe en de nieuwste tijd. Daarnaast is er ook sprake van resten uit de ijzertijd en de Romeinse periode. Het gaat hoofdzakelijk om resten van bewoning, maar ook resten van industrie, religie en verdedigingselementen doen zich in de omgeving voor.</p> <p>Binnen de contouren van de school werd naar aanleiding van andere bouwplannen een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd. Het aantal vastgestelde archeologische niveaus bedraagt maximaal vier. De vastgestelde archeologische sporen bestaan uit muren, (puin)kuilen, paalsporen en een greppel. In beide zones reiken de vastgestelde sporen tot circa 1,80 m onder het maaiveld. De er aangetroffen vondsten lijken voornamelijk te dateren in de 15de tot 17de eeuw en in de 19de of 20ste eeuw. Er zijn ook vondsten vastgesteld die vermoedelijk in de 13de of 14de eeuw kunnen geplaatst worden.</p> <p>De nabijheid van eerdere vondsten wijst er op dat deze resten zich mogelijk verder buiten deze gebieden uitstrekken, naar de omringende terreinen en bijgevolg</p>

	mogelijk ook naar het onderzoeksterrein.
<i>Wetenschappelijke vraagstelling met betrekking tot het onderzoeksgebied</i>	De bedoeling is het onderzoeken van de aanwezige archeologische waarden en toegang krijgen tot hun informatiewaarde om zo te komen tot kenniswinst met betrekking tot de aard van de resten, de chronologische periode waartoe de resten behoren en de regio waarin de resten zich bevinden.
<i>Doelen en wensen van de natuurlijke persoon of rechtspersoon die door zijn actie of acties de ingreep van de bodem veroorzaakt of noodzakelijk maakt</i>	Op het terrein wordt een sanitair blok gerealiseerd. Dit impliceert dat het bestaande bodemarchief grondig verstoord zal worden.
<i>Eventuele randvoorwaarden</i>	Niet van toepassing
Eventuele raadpleging van specialisten	
<i>Omschrijving van de inbreng van specialisten als hun advies werd ingewonnen bij substantiële staalname voor specialistisch onderzoek</i>	Niet van toepassing
<i>Omschrijving van de inbreng van specialisten als zij betrokken worden bij de conservatie</i>	Niet van toepassing
<i>Omschrijving van de algemene wetenschappelijke adviezen door personen die buiten het project stonden</i>	Bart Robberechts en Liesbeth Troubleyn van de stadsdienst Archeologie, Mechelen.

3 Projectgegevens en afbakening onderzoek

3.1 Afbakening studiegebied

Het projectgebied is gelegen in de provincie Antwerpen, gemeente Mechelen (Fig. 1). Het is volgens het gewestplan gelegen in woongebieden (0100).

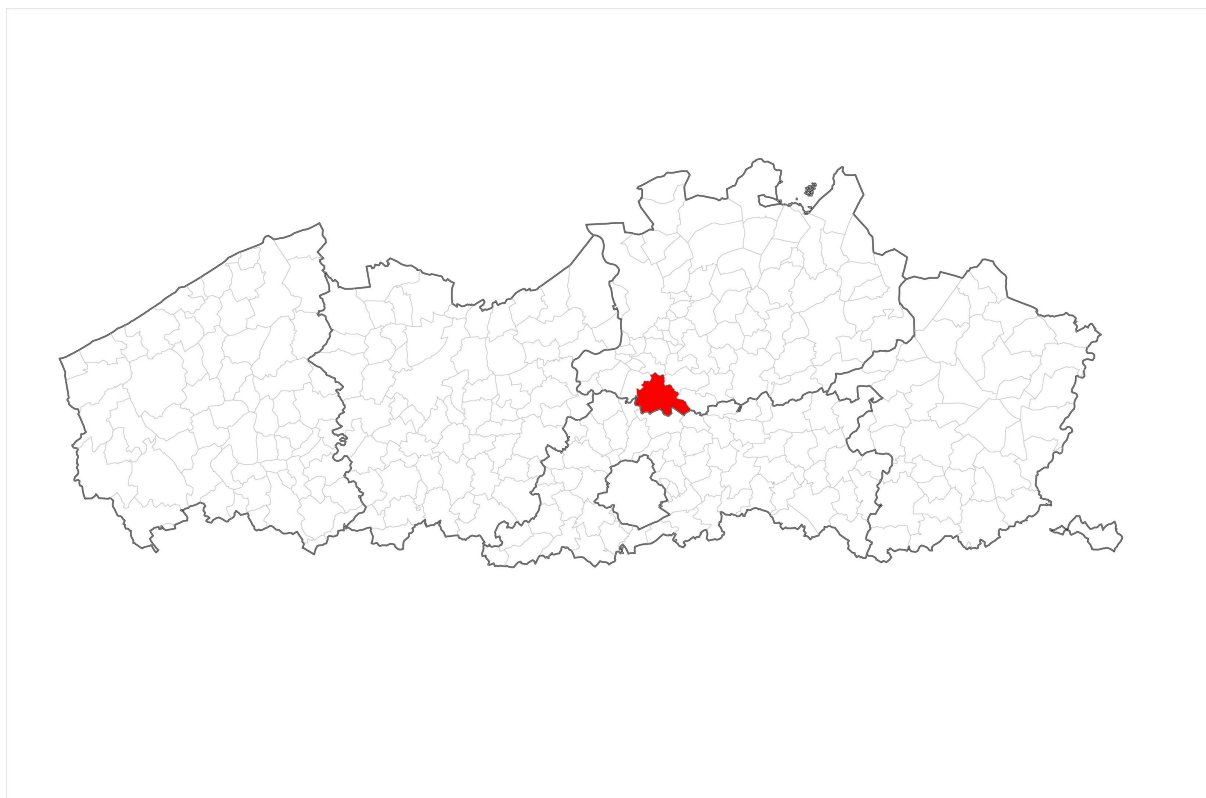

Fig. 1: Situeringsplan Mechelen

Fig. 2: Kleurenorthofoto (luchtfoto 2014) met situering van het onderzoeksgebied (<http://www.geopunt.be/kaart>)

Het projectgebied (Fig. 2) is gelegen in het centrum van Mechelen. Het terrein bevindt zich in het bouwblok dat begrensd wordt door de Milsenstraat in het noorden, de Groenstraat in het oosten, de Sint-Jacobstraat in het zuiden en de Hoogstraat in het westen.

3.2 Aard bedreiging

Op het terrein wordt een sanitair blok gerealiseerd (Fig. 3). Dit impliceert dat het bestaande bodemarchief grondig verstoord zal worden. De onderzoekslocatie bevindt zich centraal binnen het schoolterrein. Het geplande project (Fig. 4 en Fig. 5) omvat de realisatie van een niet-onderkelderd gebouw. Hierbij wordt het archeologisch bodemarchief geraakt ter hoogte van de funderingssleuven, een infiltratiebekken, een waterput en een septische put (Fig. 6).

Fig. 3: Ontwerpplan (HASA Architecten bvba) met situering van het nieuwe sanitaire blok (donkergrijs) (noorden bovenaan)

Fig. 4: Grondplan gelijkvloers nieuw sanitair blok (HASA Architecten bvba)

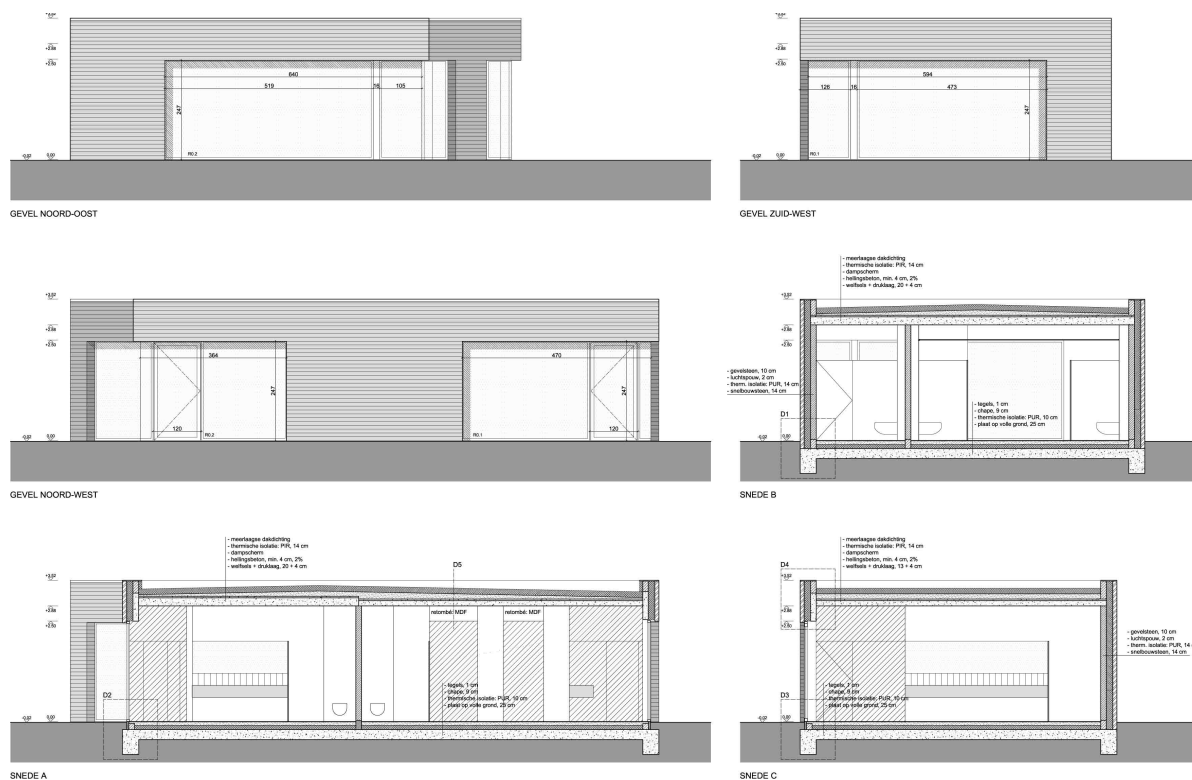

Fig. 5: Gevels en snedes nieuw sanitair blok (HASA Architecten bvba)

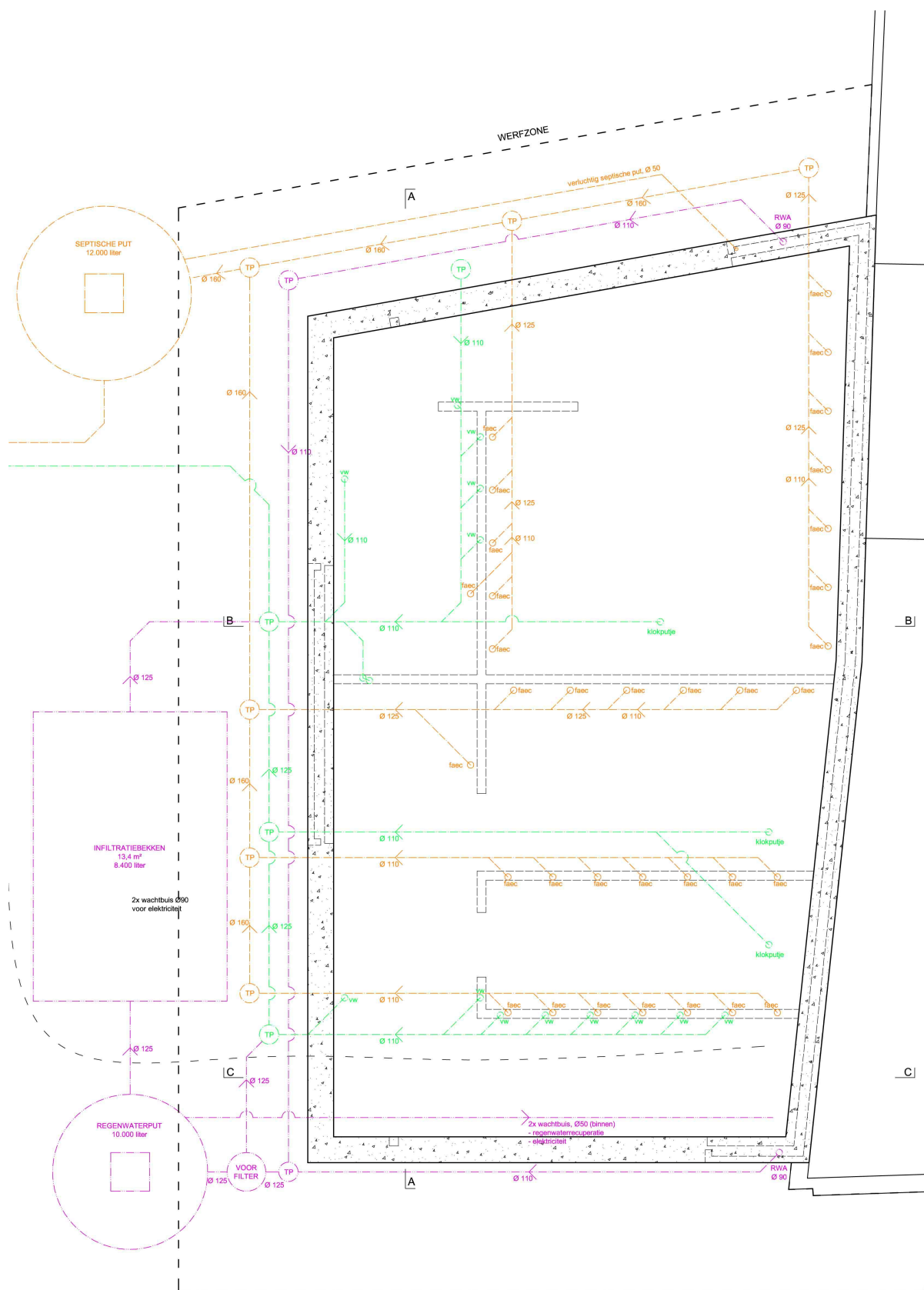

Fig. 6: Fundering en riolering nieuw sanitair blok (HASA Architecten bvba)

3.3 Onderzoeksopdracht

Bij het onderzoek moeten minimaal volgende onderzoeksvragen beantwoord worden:

- Wat is de aard, omvang, datering en bewaringstoestand van de aangetroffen archeologische sporen?
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren, zo ja, welke?
- Behoren de aangetroffen structuren tot één of meerdere erven? Hoe was de oude erfindeling, hoe evolueerde deze doorheen de tijd en uit welke periode dateert ze?
- Behoren de aangetroffen sporen/structuren tot één of meerdere perioden, zo ja, welke?
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
- Is er in bepaalde zones nog een podzolbodem aanwezig (werd niet aangetroffen tijdens het vooronderzoek)?
- Wat zijn de oudste sporen?
- Hoe zag het terrein eruit (reliëf, landschap, ...) voordat het bewoonbaar werd gemaakt?
- Hoe en wanneer werd het terrein bewoonbaar gemaakt?
- Welke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en gebruiksgeschiedenis van de site?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Zijn er restanten van achterhuizen aanwezig binnen de projectzone en kunnen deze gekoppeld worden aan gebouwen weergegeven op historische kaarten?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/stadsontwikkeling van Mechelen?

4 Beschrijving referentiesituatie

4.1 Landschappelijke context

4.1.1 Topografie

De topografie van Mechelen en omgeving wordt gekenmerkt door een vlak reliëf, met een groot aantal waterlopen. De ondergrond bestaat doorgaans uit pleistocene windafzettingen en behoort tot het zogenaamde Dekzandgebied. Het wordt gekarakteriseerd door homogene zandige afzettingen aan het oppervlak, gevolgd door fijne zanden waarin leemlagen aan de basis voorkomen. Dit gebied wordt op de bodemkaart geassocieerd met de zand, lemig zand- en de lichte zandleemgronden. Het landschap ten noorden van de Rupel en de Nete wordt morfologisch bepaald door de zogenaamde cuesta van Boom, waarvan de hoogte in noordelijke richting toeneemt tot ongeveer 30 m.¹

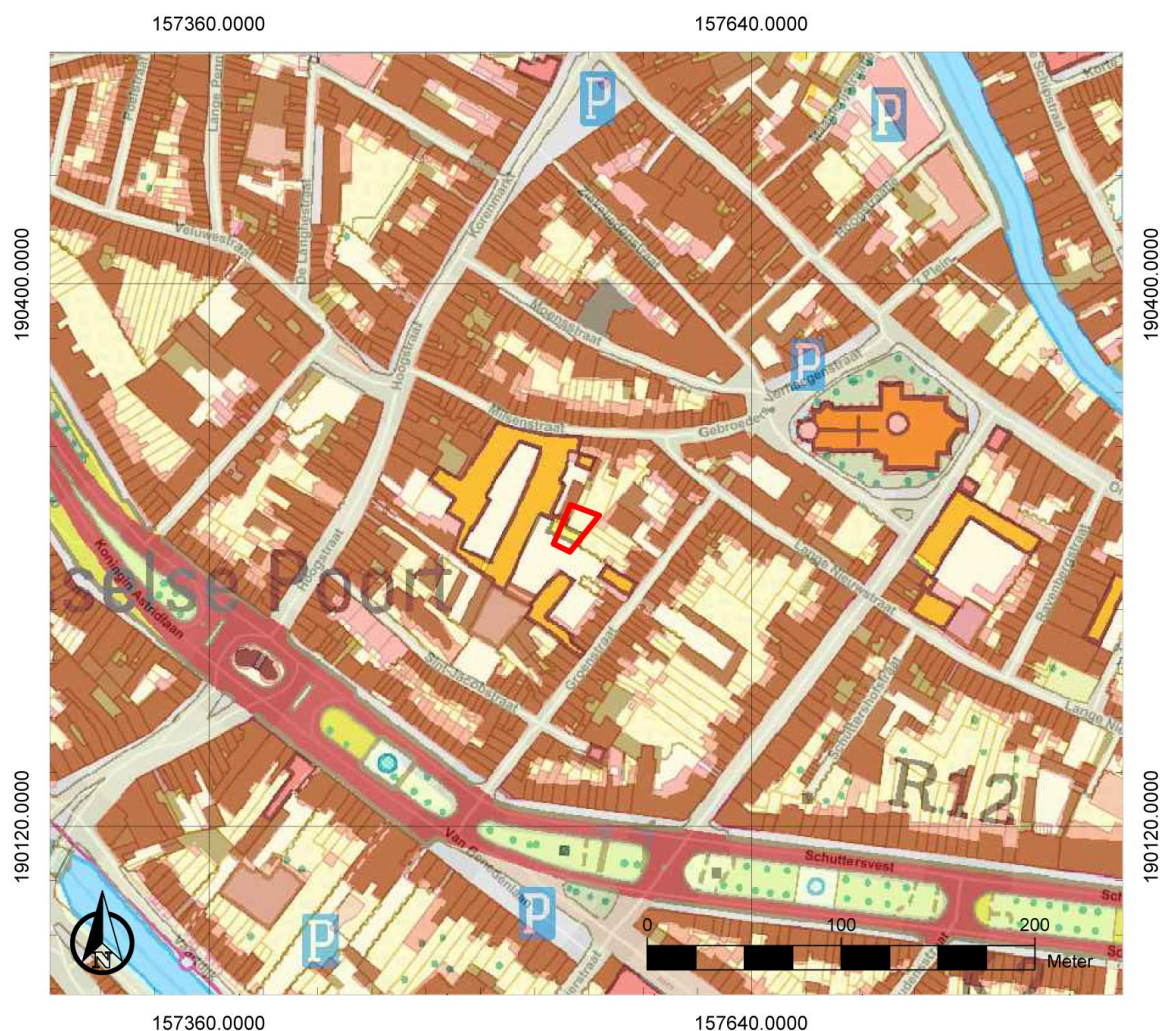

Fig. 7: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<http://www.geopunt.be/kaart/>)

1 Bogemans 1996, 3-5

Het onderzoeksgebied is gelegen in het interfluvium, een hoger gelegen rug tussen de rivieren Zenne en Dijle (Fig. 7) (cf. Battel, Stuivenberg, Ouwegem, Geerdegem, Hanswijk, Muizen).² Op de topografische kaart is het onderzoeksgebied gelegen op een hoogte tussen 10 en 13 m TAW. Het plangebied is gelegen op een van de hoogste locaties van de binnenstad, op de zacht aflopende noordwestflank van een zandrug (Fig. 10). De projectzone is gelegen op een hoogte van circa 11,90 m TAW. Binnen het onderzoeksgebied zijn er weinig hoogteverschillen.

4.1.2 Hydrografie

Het gebied is op hydrografisch vlak gelegen binnen het Dijlebekken, in de subhydrografische zone³ Barebeek – Benedendijle. Ten noorden en ten noordoosten van het onderzoeksgebied loopt de Dijle. Ten zuiden en zuidwesten van het terrein situeert zich het kanaal Leuven-Dijle (Fig. 8).

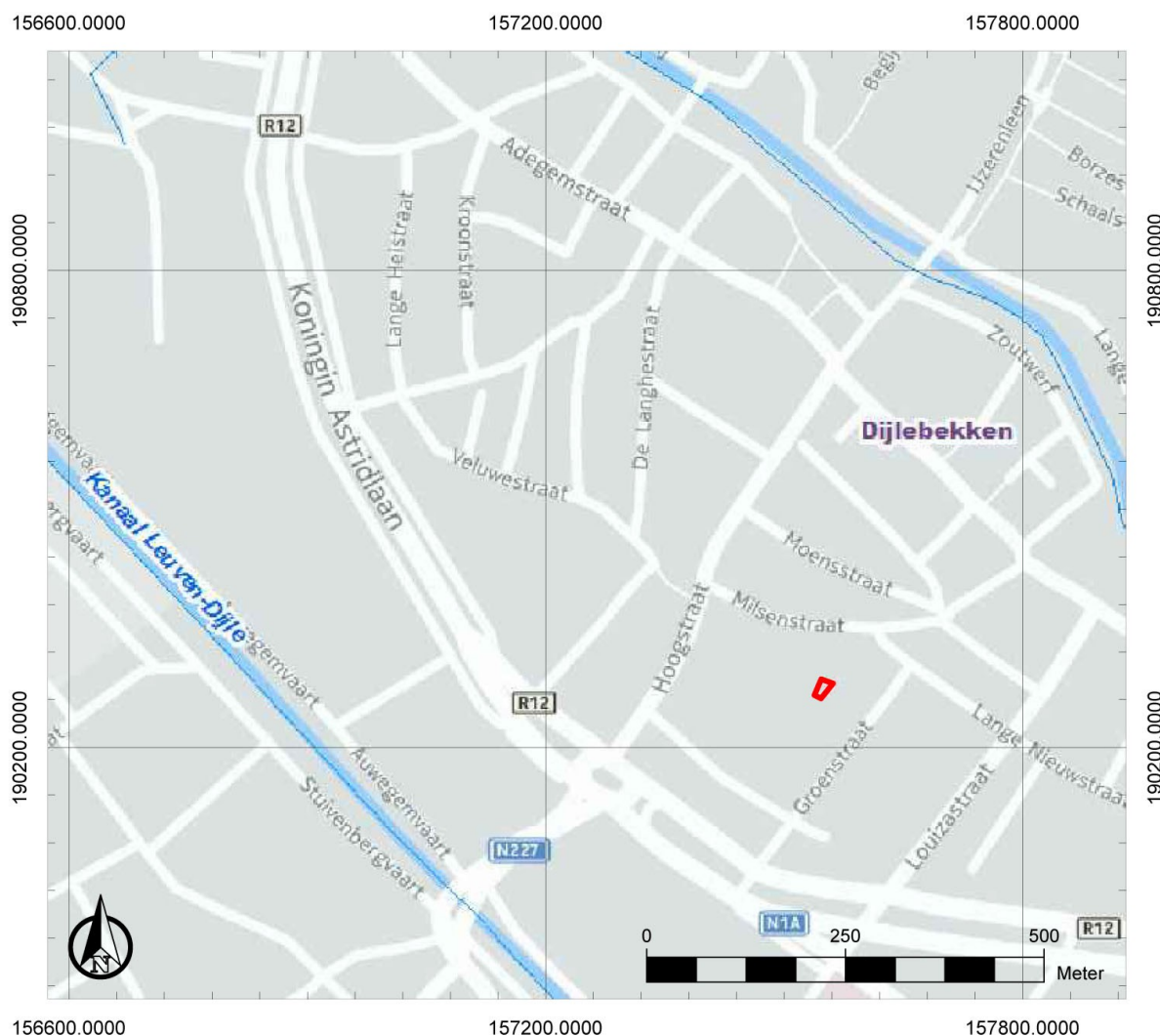

Fig. 8: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<http://www.geopunt.be/kaart/>)

² Kinnaer/Wouters 2007, 11

³ Subindeling van de bekkens

4.1.3 Bodem

De onderzoekszone is gelegen in de zandstreek. De geologische ondergrond van het terrein bestaat uit de Formatie van Kortrijk (Ko).⁴ Het onderzoeksgebied en de volledige omgeving rond het terrein wordt gekenmerkt door bebouwde zones (OB) (Fig. 9).⁵

Het gebied ten westen van het terrein wordt gedomineerd door de bodemserie OT, wat wijst op de aanwezigheid van kunstmatige gronden. Daarnaast doen zich ten westen ook de bodemseries Sdm, Scm en Sbm voor. Dit zijn respectievelijk droge en matige droge tot matige natte lemige zandbodems met een dikke antropogene humus A-horizont. Tevens zijn de bodemseries Scfy en Lfp hier vertegenwoordigd. Het bodemtype Scfy wordt gekenmerkt door een matig droge lemig zandbodem met weinig duidelijke ijzer en/of humus B-horizont. De bodemserie Lfp wordt gekarakteriseerd door een zeer natte zandleembodem zonder profiel.

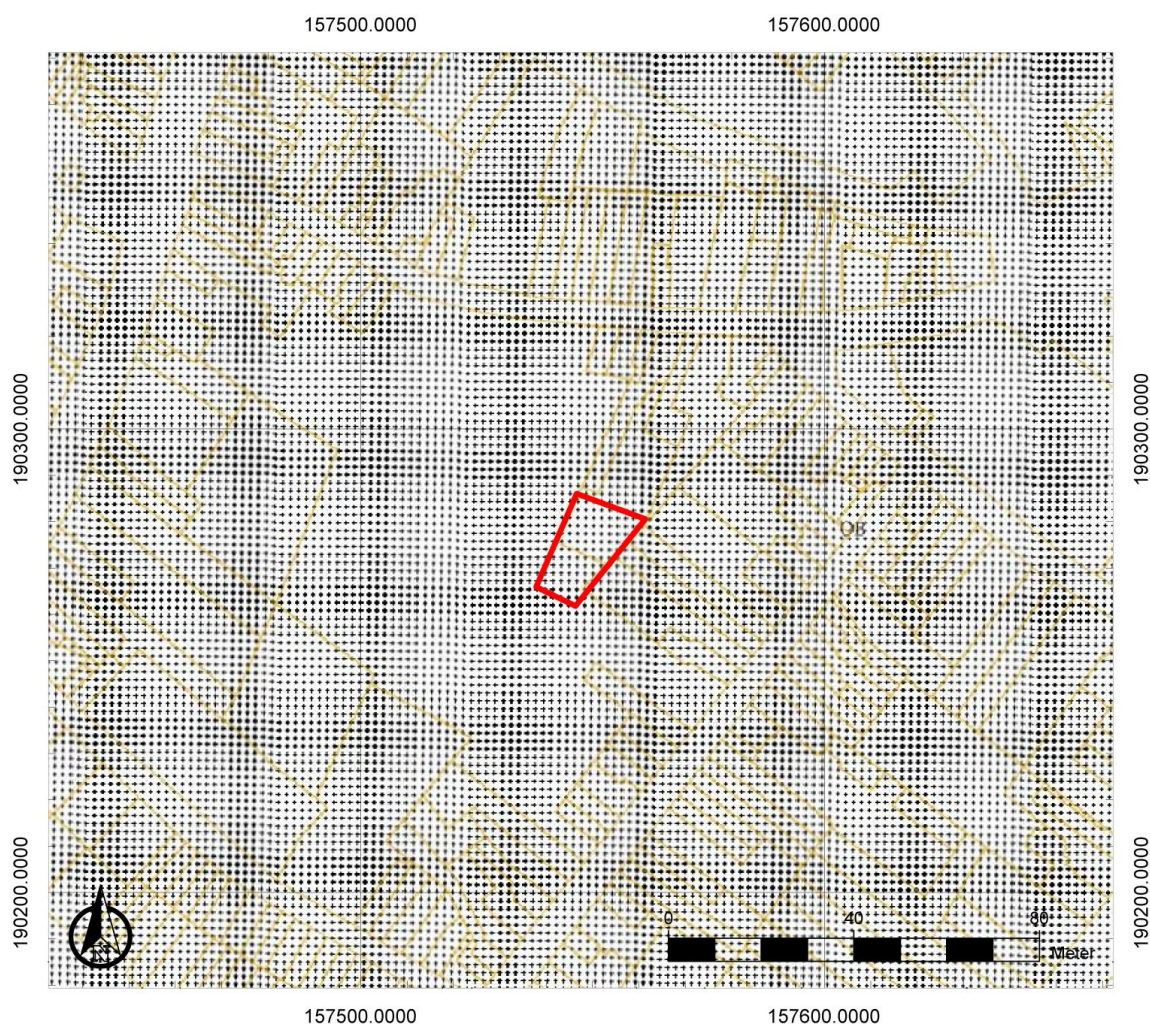

Fig. 9: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<http://www.geopunt.be/kaart/>)

Een indicatie van de bodemopbouw ter hoogte van het onderzoeksgebied kan gevonden worden in een sonderingsverslag. Hierin wordt aangegeven dat tot een diepte van circa 80 à 100 cm een zandhoudende bovenlaag aanwezig is, vermoedelijk geroerd en steenpuinhoudend. Vanaf die

⁴ Bogemans 1996, 11

⁵ <http://dov.vlaanderen.be>

diepte tot circa 1,80 m is leem aanwezig, plaatselijk vrij zwak, mogelijk geroerd. Daaronder bevindt zich zand met sterk leemhoudende zones tot minimaal 14 m diep.⁶

Verder inzicht in de bodem kan verkregen worden aan de hand van een Technisch Verslag Grondverzet. Er komt over het volledige terrein een puinhoudende toplaag voor. Het puin werd zintuiglijk vastgesteld tot 1.5 m-mv.⁷ Nabij de onderzoekszone is bij de uitgevoerde boringen vastgesteld dat de bovenste lagen, tot 100 à 150 cm onder het maaiveld, zwak tot matig baksteenhoudend zijn. Hieronder zijn bruine tot beigegele pakketten aanwezig, die doorgaans bestaan uit matig fijn zand dat zwak tot matig leemhoudend is.⁸

Bij de sonderingen werd geen grondwater vastgesteld.⁹ Uit het oriënterend bodemonderzoek kan afgeleid worden dat het grondwater zich op een diepte van circa 4,5 m onder het maaiveld bevindt.¹⁰

4.2 Beschrijving gekende waarden

4.2.1 Historische gegevens

4.2.1.1 Algemeen

De naam "Mechelen" verschijnt voor de eerste maal in 870. Momenteel wordt aangenomen dat er bij de overgang van de vroege naar de volle middeleeuwen twee bewoningskernen bestonden: één op de linkeroever (een *portus*/handelscentrum in de omgeving van de Zoutwerf en de Haverwerf) en één op de rechteroever (een kapitteldomein/religieus centrum in de omgeving van het Sint-Romboutskerkhof) van de Dijle. In de 10de eeuw kreeg de prins-bisschop van Luik het domein Mechelen in leen. Door het verwerven van heerlijke rechten ontstond de "heerlijkheid Mechelen".¹¹

Het onderzoeksgebied is gesitueerd net ten zuiden van de oudste omwalling, die vermoedelijk rond 1200 (niet vóór 1150) werd aangelegd (Fig. 10). De halfcirkelvormige omwalling bestond uit een aarden wal en een gracht van minstens 12 m breed. De gracht stond permanent droog door de natuurlijke helling van het terrein en zijn verbinding met de Dijle, naar waar hij afwaterde. De Milsenstraat is gesitueerd ter hoogte van deze omwalling. Deze omwalling werd vermoedelijk gebouwd als bescherming van de enige oversteekplaats over de Dijle in Mechelen in de 12de eeuw. Ter hoogte van deze oversteekplaats is de Grootbrug te situeren, voor het eerst vermeld in 1261. Voor de aanleg van deze brug was hier wellicht een voorde – een doorwaadbare plaats – gesitueerd. Ten westen van het projectgebied is de Hoogstraat gelegen, die in het verlengde ligt van de oversteekplaats van de Dijle en de Steenweg. De Steenweg is vermoedelijk de oudste verharde straat van Mechelen, gelegen tussen de Grootbrug en het begin van de Begijnenstraat. Deze werd voor het eerst vermeld in 1257, maar de aanleg is vermoedelijk te dateren tussen 1150 en 1200, aangezien de oudste omwalling wellicht in verband staat met de aanleg van de Steenweg.¹² De Steenweg gaat mogelijk terug op een Romeins tracé.¹³

6 SGS Belgium nv, 38

7 Vankerkom 2014, 14

8 Vankerkom 2014, boorprofielen

9 SGS Belgium nv, 38

10 GCMA bvba, 16

11 Kinnaer/Wouters 2007: 16-17, 23; Robberechts s.d; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140035>.

12 Kinnaer/Wouters 2007, 11-13 en 28

13 Rombaut 1997, 16

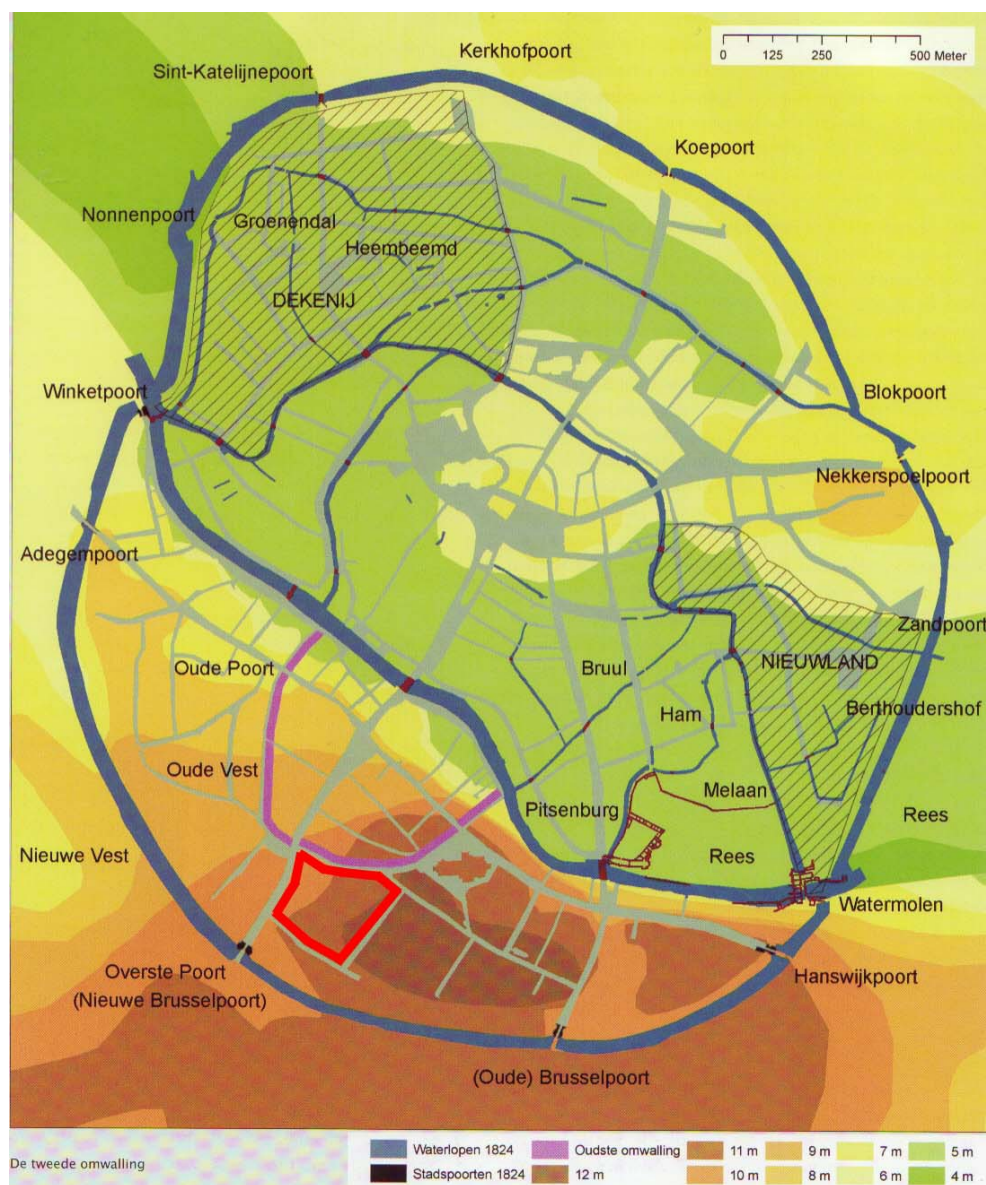

Fig. 10: Figuur met de omwallingen van Mechelen. In paars is de eerste omwalling aangegeven. Situering van het bouwblok waarbinnen het projectgebied valt in rood (Kinnaer/Wouters 2007, 24).

4.2.1.2 Onderzoeksgebied en omgeving

Het onderzoeksgebied maakt deel uit van de parochie van Onze-Lieve-Vrouw-over de Dijle. Ze werd als eerste parochie losgemaakt van de collegiale of kapittelkerk van Sint-Rombouts in 1255. Voordien werd de pastorale functie van het gebied vervuld door de plebaan van Sint-Rombout, één van de dignitarissen binnen het kapittel.¹⁴

Door de aanleg van de tweede omwalling in de 13de eeuw kwam het projectgebied binnen de stadsomwalling te liggen. De aanleg van de omwalling werd gestart in 1264. In 1268 moet de aanleg van de omwalling reeds vergevorderd geweest zijn of zelfs voltooid.¹⁵

Na een kortstondige overheersing door de hertog van Brabant kwam Mechelen in 1356 in het bezit van Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen. De stad Mechelen vormde binnen het

¹⁴ Rombaut 1997, 15

¹⁵ Kinnaer/Wouters 2007, 28-29

hertogdom Brabant een afzonderlijke heerlijkheid en hield als dusdanig stand tot het einde van het *Ancien Régime*.¹⁶

Een groot deel van het projectgebied werd ingenomen door het laatmiddeleeuwse Hof van Milsen, hotel van de heren van Milsen. Dit was van het einde van de 14de eeuw tot 1613 in het bezit van de familie van Oyenbrugge, later bewoond door verscheidene eigenaars.¹⁷ De gebouwen van het Hof zijn evenwel aan de zijde van de Milsenstraat te situeren. Ter hoogte van het onderzoeksgebied zouden zich de bijhorende tuinen en boomgaarden bevonden hebben.

Op heden is het projectgebied in gebruik als de school Ursulinen Mechelen. De school omvat twee klasgebouwen van circa 1900.¹⁸ In het voorjaar van 1914 ontvingen de zusters Ursulinen van Onze-Lieve-Vrouw-Waver de vraag van kardinaal Mercier om een school in de Milsenstraat te Mechelen over te nemen. Het is het begin van een lange geschiedenis Ursulinen Mechelen. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog betekenden de nieuwe gebouwen in het centrum van Mechelen de redding voor de normaalschool van Onze-Lieve-Vrouw-Waver, want die campus werd volledig vernield.¹⁹

4.2.1.3 Mutaties binnen het onderzoeksgebied

Cartografische bronnen zijn interessant om de evoluties binnen het onderzoeksgebied vast te stellen. Het stadsplan van Jacob Van Deventer (1550-1565) is de oudst bekende plattegrond van de stad Mechelen en vormde wellicht het model voor tal van daarna gedrukte stadsplannen. Ze werd gemaakt in opdracht van keizer Karel V en koning Filips II.²⁰ De weergegeven bebouwing in het bouwblok situeert zich langsheen de straten (Fig. 11). De onderzoekszone is gelegen ter hoogte van onbebouwd terrein.

Fig. 11: Plattegrond van de stad Mechelen en onmiddellijke omgeving, door Jacob Van Deventer, 1550-1565 (facsimile, 1888) (Stadsarchief Mechelen – SME001002172) (<http://www.beeldbankmechelen.be>)

16 <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/20411>

17 <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/50758>

18 <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/relict/50758>

19 <http://www.ursulinenmechelen.be/geschiedenis>

20 <http://www.beeldbankmechelen.be>

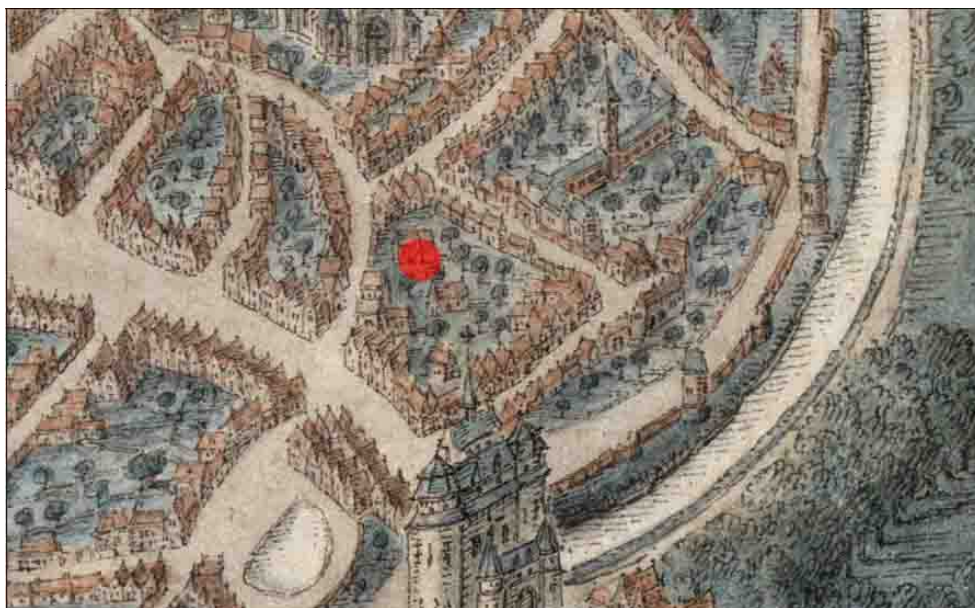

Fig. 12: Plattegrond van de stad Mechelen rond het laatste kwart van de zestiende eeuw, naar het originele plan van de hand van Jan van Hanswijck, kopie door Jan-Baptist De Noter, 1812 (Stadsarchief Mechelen – SME001001846)

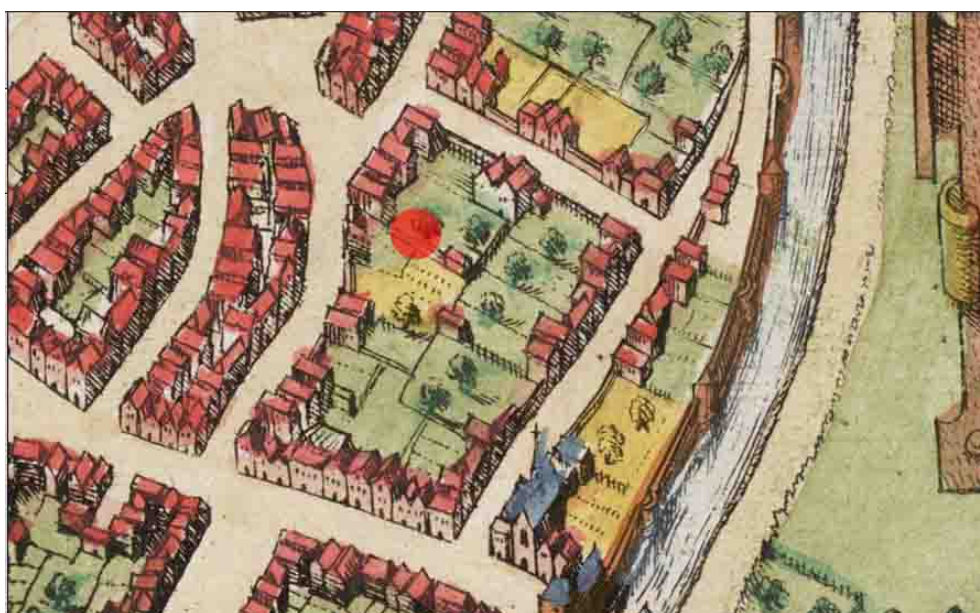

Fig. 13: Plattegrond van de stad Mechelen, van Braun en Hogenberg, 1574. (Stadsarchief Mechelen – SME001002155)

Het op één na oudste bewaarde stadsplan van Mechelen werd opgemaakt door landmeter Jan van Hanswijck. Dit originele plan toont alle belangrijke gebouwen meer herkenbaar. De kaart was na 200 jaar in zo'n slechte toestand dat Ernest, (later) graaf van Coloma, baron van Sint-Pieters-Leeuw, opdracht gaf aan Jan-Baptist De Noter om een (verkleinde) kopie te maken (Fig. 12).²¹ De kaart geeft aan dat zowel de Sint-Jacobstraat als de Hoogstraat gekenmerkt worden door aaneengesloten bebouwing, in tegenstelling tot de Milsenstraat en de Groenstraat waar de

²¹ <http://www.beeldbankmechelen.be>

bebouwing plaatselijk onderbroken wordt. De achtererven lijken als tuin ingericht te zijn en bevatten daarnaast nog enkele achterhuizen, die niet op de kaart van Van Deventer voorkomen. Het onderzoeksgebied lijkt zich te bevinden ter hoogte van een achterhuis.

In 1574 werd door G. Braun en F. Hogenberg een stadsplattegrond opgemaakt, die gepubliceerd werd in G. Braun en F. Hogenberg, *Civitates Orbis Terrarum, Liber primus*, Keulen, 1575 (Fig. 13). Op de kaart staat geen schaal aanduiding weergegeven. Een duidelijk verschil met de vorige kaart is de afwezigheid van een aantal panden aan de Groenstraat. Achter de huizen bevinden zich tuinen en twee achterhuizen die behoren tot een van de panden die grenzen aan de Sint-Jacobstraat en de Groenstraat. Ter hoogte van het onderzoeksgebied is geen bebouwing aanwezig.

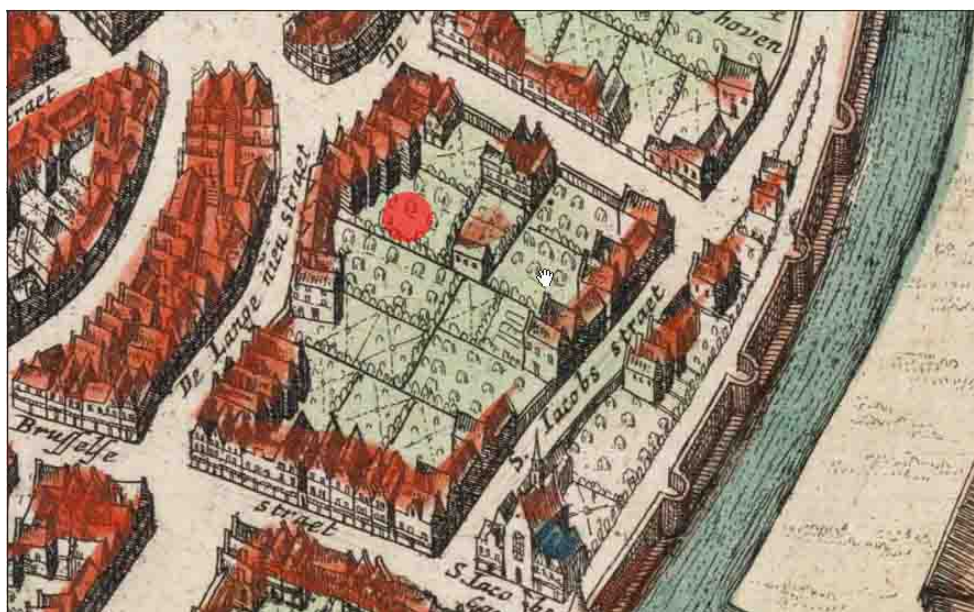

Fig. 14: Plattegrond van Mechelen, van Blaeu, 17de eeuw, ingekleurde versie, 1649 (Stadsarchief Mechelen – fotonr. SME001002158)

Op de plattegrond van J. Blaeu, uit de 1649, is een gelijkaardige situatie te zien. De plattegrond moet wel eerder kritisch benaderd worden.²² Deze kaart stemt grotendeels overeen met stadsplattegrond opgetekend door G. Braun en F. Hogenberg. Het eerder vermelde achterhuis is hier echter verdwenen (Fig. 14). Hoewel deze vroege plannen bruikbaar zijn om een indruk van de stadsontwikkeling te krijgen, waren ze niet bedoeld om individuele huizen te identificeren.

²² <http://www.beeldbankmechelen.be>

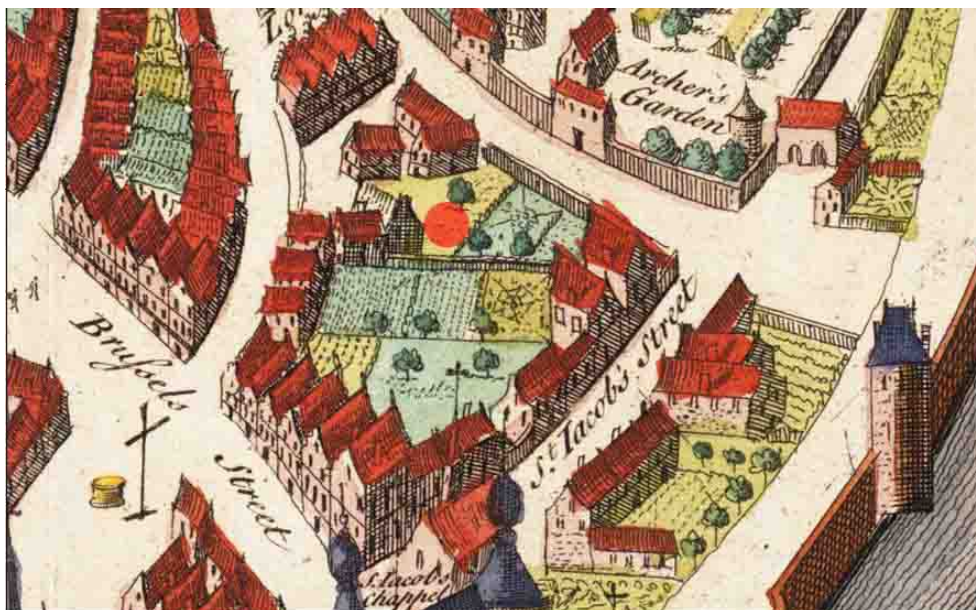

Fig. 15: Plattegrond van de stad Mechelen, van Basire, 1745 (Stadsarchief Mechelen – SME001002170)

Een andere kaart die kan aangehaald worden, is die uit 1745 van de hand van van Basire (Fig. 15). Deze kaart toont grotendeels gelijkenissen met de stadsplattegrond van J. Blaeu. Het aantal panden dat afgebeeld is, neemt wel drastisch af. Ook zijn er niet langer achterhuizen weergegeven op de achtererven binnen het bouwblok.

Fig. 16: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden met een situering van het onderzoeksgebied (<http://www.geopunt.be/kaart>)

Op de kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is een gelijkaardige situatie weergegeven als op de vorige kaarten (Fig. 16). De achtererven zijn duidelijk ingericht als tuin. De onderzoekszone ligt buiten bebouwing.

Op de kaart van Berlin uit 1777 worden geen verdere details van de huizen en de achterliggende erven afgebeeld. Deze kaart draagt voor deze zone dan ook weinig bij. Dit geldt eveneens voor de plattegrond van J. Hunin uit circa 1800.

Met betrekking tot het kaartmateriaal van voor de 19de eeuw kan besloten worden dat de aanwezige bebouwing zich concentreert langsheen de straten die het bouwblok omgeven. Het binnengebied is grotendeels onbebouwd en ingericht als tuinen, maar ook enkele achterhuizen zijn op te merken.

Pas in 1824, met de eerste kadasterplannen, in het bijzonder de primitieve kadasterplannen, is er een gedetailleerd beeld van de bebouwing binnen het onderzoeksgebied beschikbaar, waarbij de percelering duidelijk is aangegeven. Daarop is te zien dat de onderzoekszone geen bebouwing kent (Fig. 17).

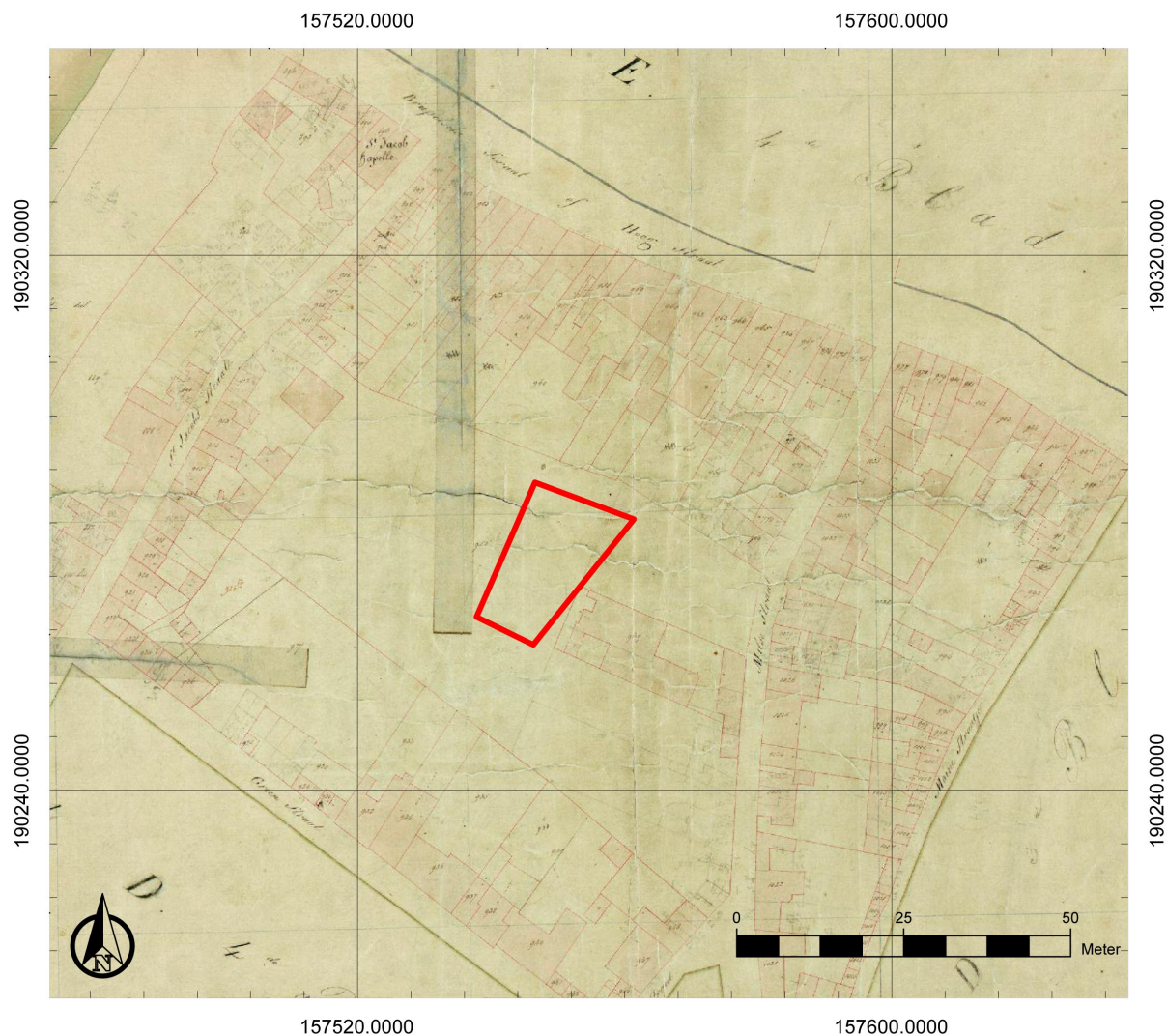

Fig. 17: Kadasterplan binnenstad Mechelen, 1824 (Stadsarchief Mechelen – SME004001210)

Ook het kadasterplan van Popp uit 1864 geeft geen bebouwing weer (Fig. 18). Op vlak van parcelering kent het bouwblok, waarbinnen het projectgebied vervat zit, een aantal verschillen met de huidige situatie. Daarbij zien we vooral dat er een aantal percelen samengevoegd werden en dat de bebouwing sterk toegenomen is.

Fig. 18: Kadasterplan door P.C. Popp van het grondgebied en het centrum van de stad Mechelen. Kadasterplan van 1864 (Stadsarchief Mechelen – SME001013483)

Er zijn ook enkele historische luchtfoto's beschikbaar die de projectzone weergeven. Op de luchtfoto van 1971 (Fig. 19) is de projectzone deels bebouwd en lijkt de rest (grotendeels) verhard. De luchtfoto uit de periode 1979-1990 (Fig. 20) toont nog steeds bebouwing en verharding. In de huidige situatie is de bebouwing verdwenen (door de licht schuine perspectief lijkt er een gebouwvleugel binnen het onderzoeksgebied te liggen, maar dat is niet het geval, Fig. 2). De onderzoekszone is verhard.

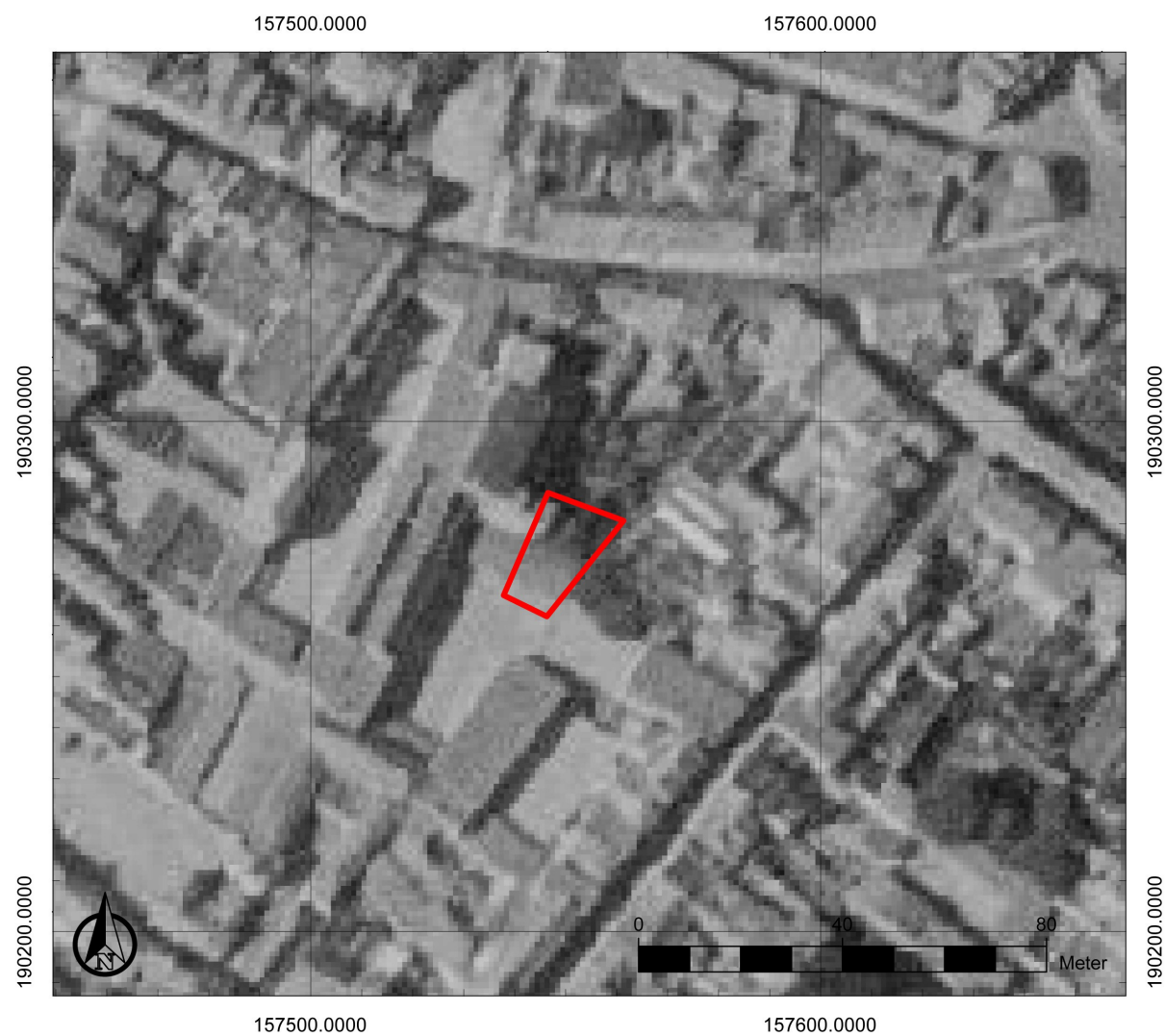

Fig. 19: Luchtfoto 1971 (<http://www.geopunt.be/kaart/>)

Fig. 20: Luchtfoto 1979-1990 (<http://www.geopunt.be/kaart/>)

4.2.2 Archeologische voorkennis

4.2.2.1 Centrale Archeologische Inventaris

In de omgeving van het projectgebied, zijn volgens de Centrale Archeologische Inventaris volgende archeologische waarden aanwezig (Fig. 21):

Ten noorden:

- CAI 156578: Ter hoogte van de Moensstraat site 1 werden talrijke laatmiddeleeuwse sporen aangetroffen, die aangeven dat hier reeds sinds de 13de eeuw bewoning was. Daarnaast werd er ook een 16de-eeuwse kelder blootgelegd.²³
- CAI 209335: Aan Hoogstraat 18 bevindt zich het Jodenhuis, een pand daterend uit de 16de eeuw. Deze dubbelwoning was voor 1647 vermoedelijk slechts een enkel huis, bekend onder de naam 'Den Bruinen Baard'. In de keldergangen van het pand konden twee doorgangen worden opgetekend die bovenaan boogvorming waren afgewerkt.²⁴

²³ <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/156578>

²⁴ <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/209335>

- CAI 156213: Ter hoogte van de Ganzendries 5-9 werden naast een middeleeuwse afvalput/beerput met aardewerk en twee koperen munten eveneens losse aardewerkvondsten en huttenleem uit de Ijzertijd aangetroffen.²⁵
- CAI 160636: De site gesitueerd aan Ganzendries site 1 leverde tal van laatmiddeleeuwse vondsten op (zie verder).²⁶
- CAI 102264: Een vondstenconcentratie van Romeins aardewerk en bouw materiaal werd ontdekt ter hoogte van Hoogstraat site 1.²⁷

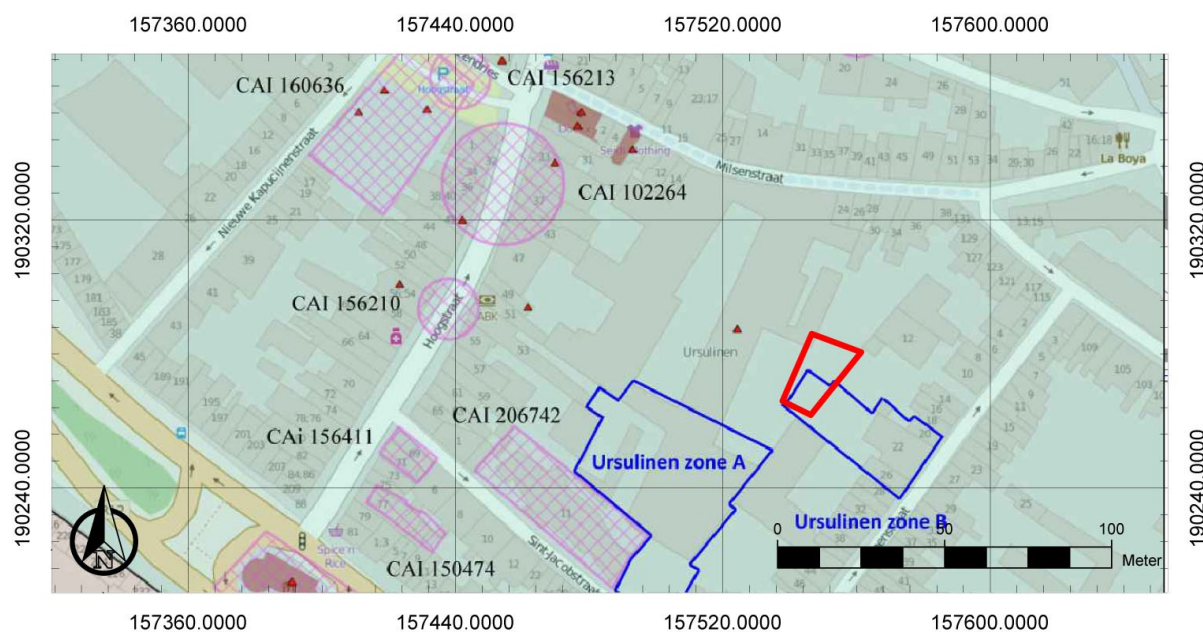

Fig. 21: Overzichtskartaal CAI met aanduiding van het onderzoeksgebied en de andere projectzones binnen het projectgebied (<http://geo.onroerenderfgoed.be/>)

Ten westen:

- CAI 156210: Grenzend aan de onderzoekszone (Hoogstraat 35) bevond zich een afvalput/beerput uit de late middeleeuwen met een concentratie aan aardewerk, waaronder een gaaf kruikje in Siegburg uit de 14de eeuw.²⁸
- CAI 206742: Grenzend aan de onderzoekszone (Sint-Jacobstraat) werd een waterput/afvalput ontdekt met faïence, rood aardewerk en steengoed dat toegeschreven kan worden aan de 1ste helft van de 18de eeuw. Een diepe gracht en een in baksteen gemetste aalput met o.a. steengoed en majolica, beiden van onbepaalde datering, bevonden zich eveneens in dit onderzoeksgebied.²⁹
- CAI 156411: Op de hoek van de Hoogstraat en de Sint-Jacobstraat stond de Sint-Jacobskapel. Deze maakte deel uit van het voormalige Sint-Jacobsghuis. In 1992 werden de funderingen en buitenmuren door de Mechelse Vereniging voor Stadsarcheologie onderzocht. De kapel dateert uit de middeleeuwen.³⁰

25 <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/156213>

26 <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/160636>

27 <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/102264>

28 <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/156210>

29 <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/206742>

30 <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/156411>

- CAI 150474: Ter hoogte van Hoogstraat 11 werd een waterput in witte zandsteen blootgelegd, vermoedelijk behorende tot de late middeleeuwen.³¹
- CAI 156187: De Brusselpoort herbergt de restanten van de 13de-eeuwse stadspoort. Bij een onderzoek werd een fragment van de oorspronkelijke vloer teruggevonden en de inhoud van een stortput bracht een heterogeen vondstencomplex aan het licht.³²

4.2.2.2 Eerder onderzoek op het terrein van de Ursulinen (Hoogstraat 35)

Ter hoogte van twee andere geplande bouwblokken werd in maart en april 2016 een archeologisch proefputtenonderzoek uitgevoerd (Fig. 21, Ursulinen zone A en zone B). Naar aanleiding van dit onderzoek werd een opgraving geadviseerd ter hoogte van deze bouwblokken.³³ Deze opgraving werd nog niet uitgevoerd.

Bij het proefputtenonderzoek werden archeologische sporen vastgesteld die aanvangen vanaf het maaiveld tot 1,20 m onder het maaiveld (bovenzijde verbruiningshorizont (zone A) of C-horizont (zone B)). Er werden geen restanten van een podzolbodem vastgesteld. De vastgestelde archeologische sporen bestaan uit muren, (puin)kuilen, paalsporen en een greppel. Ter hoogte van het pand Groenstraat 22 werd een bewaarde historische kelder vastgesteld. De vastgestelde archeologische sporen zijn goed bewaard. In beide zones reiken de vastgestelde sporen tot circa 1,80 m onder het maaiveld.³⁴

De vastgestelde sporen kunnen duidelijk aan verschillende archeologische niveaus toegeschreven worden met telkens een specifiek tijds kader. Deze kunnen ondergebracht worden in twee tijdsvakken, namelijk de late middeleeuwen/nieuwe tijd en de nieuwste tijd. Het aantal vastgestelde archeologische niveaus bedraagt maximaal vier. De belangrijkste relevante niveaus zijn de bovenzijde van een cultuurlaag, tussen twee cultuurlagen (enkel in werkput 1) en de bovenzijde van de B-horizont. In verschillende lagen werden vondsten aangetroffen. Het gaat daarbij om gebruiksaardewerk en glas. Het oudste vondstmateriaal is vrij gefragmenteerd. De vondsten lijken voornamelijk te dateren in de 15de tot 17de eeuw en in de 19de of 20ste eeuw. Er zijn ook vondsten vastgesteld die vermoedelijk in de 13de of 14de eeuw kunnen geplaatst worden. Het gaat dan echter vermoedelijk om intrusief materiaal. Er zijn geen vondsten aangetroffen die te dateren zijn voor de late middeleeuwen. Dit is ondanks de goed bewaarde natuurlijke bodem niet verwonderlijk, gezien de beperkte omvang van de onderzoeksputten en de doorgaans sterke ruimtelijke spreiding van pre-stedelijke sporen. Hierdoor is de kans op het aantreffen ervan tijdens een archeologisch vooronderzoek van deze aard eerder klein.³⁵

4.2.2.3 Onderzoek aan de Ganzendries en ter hoogte van het Hof van Cortenbach

Omwille van het belang voor de verdere situering en discussie van de onderzoeksresultaten, wordt dieper ingegaan op archeologisch onderzoek aan de Ganzendries en ter hoogte van het Hof van Cortenbach.

Van augustus 2010 tot maart 2011 werd door de stedelijke dienst archeologie van de stad Mechelen een opgraving uitgevoerd ter hoogte van de Ganzendries. Er werden grote hoeveelheden hoornpitten, kaaksbeenderen en gekliefde lange beenderen van voornamelijk runderen gevonden, die wijzen op drie artisanele activiteiten: hoornbewerking, extractie van mergolie en de productie van leerlingen.³⁶ Daarnaast werden er sporen aangetroffen die toe te schrijven zijn aan de 12de -13de eeuw.³⁷ Enkele hiervan zijn ouder en mogelijk te dateren in de

31 <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/150474>

32 <https://cai.onroerenderfgoed.be/locatie/156187>

33 Bruggeman/Coremans 2016, 5 en 71-75

34 Bruggeman/Coremans 2016, 64-65

35 Bruggeman/Coremans 2016, 65-66

36 Troubleyn/Kinnaer 2012: 24-28

37 Troubleyn/Kinnaer 2012: 96-182

10de-11de eeuw. Vervolgens werden vier fasen van bewoning vastgesteld, voorafgaand aan de eerste baksteenbouw. De eerste twee fasen onderscheiden zich van de twee laatste door de afwezigheid van een haard.³⁸ Het eerste baksteenhuis stamt uit de 14de eeuw en werd vernieuwd in de 15de eeuw. In de nieuwe tijd (16de eeuw) werd het huis terug vernieuwd met onder andere de aanleg van kelders en een nieuwe beerput. Elders op de site verscheen er een achterhuis en een kelder en werden andere restanten van woningen aangetroffen. Er werd vastgesteld dat de gebouwen op de percelen in de 19de eeuw een verdere ontwikkeling kenden.³⁹ Bij het onderzoek werden tot vijf archeologische vlakken aangelegd, tot een diepte van circa 2,5 m onder het maaiveld.⁴⁰

Op de hoek tussen de Korenmarkt en de Onze-Lieve-Vrouwestraat werd door ARCHEBO bvba in oktober 2015 een archeologische prospectie uitgevoerd door middel van proefputten. Er werden enerzijds funderingsmuren aangetroffen en anderzijds grondsporen. De sporen zijn goed bewaard en bevonden zich vrij snel onder het maaiveld tot een diepte van 1 à 1,50 m. De grondsporen waren grote kuilen met verschillende vullingen. Het materiaal dat hier uit kwam kon allemaal gedateerd worden in de postmiddeleeuwen. Er werden ook funderingsmuren aangetroffen. Deze komen niet overeen met perceelsmuren aanwezig op het primitief kadasterplan. Ze wijzen er wel op dat reeds vroeger het binnengebied bebouwd was, zoals ook op historische plannen te zien is. Een datering voor deze muren is moeilijk. Op basis van de baksteenformaten zou een datering in de 14de eeuw gegeven kunnen worden.⁴¹

Op basis van de profielen ging men uit van minstens drie archeologische niveaus:

- Niveau ter hoogte van muurwerk: ca. 30 à 70cm onder maaiveld;
- Niveau ter hoogte van loopniveau: ca. 70cm onder maaiveld (dit was enkel in WP2 aanwezig);
- Niveau onder muurwerk: ca. 1 à 1,20m onder maaiveld.⁴²

4.2.2.4 Archeologische verwachtingen

Op basis van deze gegevens blijken zich vlak bij het onderzoeksgebied diverse resten uit de late middeleeuwen, de nieuwe en de nieuwste tijd te bevinden. Daarnaast is er ook sprake van resten uit de ijzertijd en de Romeinse periode. Het gaat hoofdzakelijk om resten van bewoning, maar ook resten van industrie, religie en verdedigingselementen zijn in de omgeving aanwezig. De nabijheid van eerdere vondsten wijst er op dat deze resten zich mogelijk verder buiten deze gebieden uitstrekken, naar de omringende terreinen en bijgevolg mogelijk ook naar dit onderzoeksterrein. De hoge ligging van het onderzoeksterrein maakt het archeologisch potentieel voor resten uit de pre-stedelijke periode zeer groot.

De historische gegevens en het cartografisch materiaal geeft meer inzicht in de geschiedenis van de omgeving van het onderzoeksterrein. Rond 1200 is er zeker een belangrijke weg gelegen langs het projectgebied met een doorwaadbare plaats door de Dijle. De onderzoeksgebieden zijn tot in de 19de eeuw bijna uitsluitend bebouwd geweest langs de aansluitende straten. Ten noorden bevond zich het Hof van Milsen. Het binnengebied was ingevuld als tuinzone met enkele achterhuizen. In de 20ste eeuw wordt het binnengebied grotendeels volgebouwd.

38 Troubleyn/Kinnaer 2012: 200-319

39 Troubleyn/Kinnaer 2012: 320-613

40 Troubleyn/Kinnaer 2012: 36-84

41 Claesen/Devroe/Van Genechten 2015: 28-34

42 Claesen/Devroe/Van Genechten 2015: 26-27

5 Resultaten terreinonderzoek

5.1 Toegepaste methoden & technieken

Het veldwerk bestond uit een opgraving onder de vorm van een werfbegeleiding. De bovengrond van de opgravingsvlakken werd verwijderd tot op het archeologisch leesbare niveau, bepaald door de leidinggevende archeoloog. Alle sporen, werkputten en een aantal representatieve profielen werden fotografisch vastgelegd. De profielen werden zo gekozen dat een overzicht verkregen werd van de bodemopbouw van het volledige onderzoeksgebied.

Vervolgens werden alle vlakken, profielen, sporen en aanlegvondsten topografisch ingemeten en werden de sporen en profielen beschreven, waarna de sporen en structuren werden gecoupeerd/gesondeerd, ingetekend en gefotografeerd. Het projectgebied omvat een oppervlakte van circa 300 m².

Tijdens het onderzoek werden geen sporen aangetroffen die zich lenen voor natuurwetenschappelijk onderzoek in het kader van de te beantwoorden vraagstellingen. Er werden evenmin vondsten gedaan die geconserveerd moeten worden om hun behoud te garanderen. Bijgevolg worden geen natuurwetenschappelijke onderzoeken of conservaties voorgesteld.

5.2 Stratigrafische opbouw

Binnen het onderzoeksgebied werd een bodemopbouw vastgesteld die bovenaan bestaat uit een laag stabilisé, gevolgd door een opgebracht pakket. Daaronder is een oude cultuurlaag aanwezig. Deze vangt aan op een diepte van ca. 45 cm. In het zuidwesten van het onderzoeksgebied konden twee fasen onderscheiden worden in de ploeglaag (Ap1 en Ap2 horizont). Daaronder bevindt zich de C horizont (Fig. 22), op een diepte van ca. 70 cm tot 1,00 m of een hoogte van 10,59 à 10,88 m TAW. Plaatselijk werd nog een gebioturbeerde laag vastgesteld tussen de A en de C horizont (A/C horizont, Fig. 23).

Fig. 22: Profiel 8 met een Ap1 en een Ap2 horizont

Fig. 23: Profiel 4 met een A/C horizont

5.3 Bespreking sporen

Tijdens de werfbegeleiding werden 26 sporen geregistreerd (Fig. 24). Het gaat allemaal om kuilen. Ze zijn rechthoekig tot onregelmatig van vorm. Hun vulling varieert van homogeen bruin (sommige donkerbruin, andere lichtbruin) tot bruingeel of bruingrijs gevlekt. Ongeveer de helft van de kuilen bevatte baksteen.

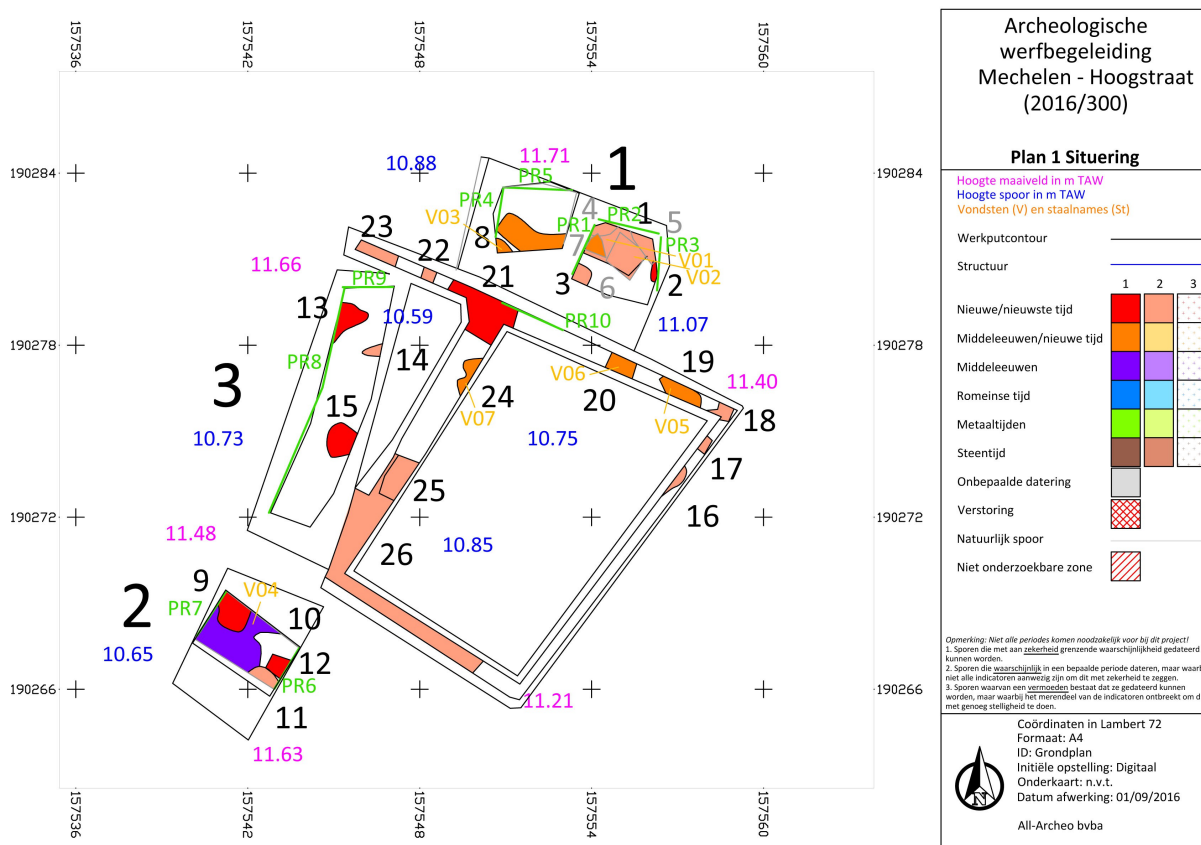

Fig. 24: Plan archeologische werfbegeleiding

In spoor 10 werden een oorfragment en een wandfragment gedraaid grijs aardewerk en een wandfragment rood geglazuurd aardewerk vastgesteld. Ze dateren het spoor in de late middeleeuwen. Spoor 8 bevatte een randfragment rood geglazuurd aardewerk, te dateren in de late middeleeuwen tot nieuwe tijd. Sporen 19, 20 en 24 bevatten elk een wandfragment rood geglazuurd aardewerk, algemeen te dateren in de late middeleeuwen tot nieuwe tijd. Spoor 7 leverde twee randfragmenten geglazuurd witbakkend aardewerk op van een kom, te dateren in de nieuwe tijd.

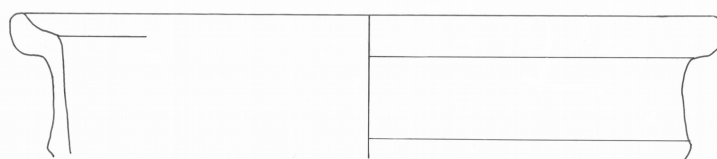

Fig. 25: Vondsten uit spoor 7 (1/3)

Fig. 26: Sporen 7 en 8

Sporen 9, 12 en 21 bevatten cementmortel en zijn op basis daarvan te dateren in de nieuwste tijd (Fig. 27). Spoor 13 bevatte recent vensterglas, wat ook dit spoor dateert in de nieuwste tijd. Spoor 2 bevatte een randfragment industrieel wit aardewerk, een wandfragment geglaazuurd witbakkend aardewerk en drie rand-, twee bodem- en zeven wandfragmenten van een bloempot in rood aardewerk. De vondsten dateren het spoor in de nieuwste tijd.

Fig. 27: Profiel 6 met doorsnede van sporen 12 (centraal) en 11 (rechts)

De overige kuilen leverden geen vondstmateriaal op, maar zijn vermoedelijk gezien de vele overeenkomsten in vorm, vulling en aflijning en hun ligging onder de Ap2 horizont overwegend in de late middeleeuwen tot nieuwe tijd te dateren.

5.4 Natuurwetenschappelijk onderzoek en conservatie

Tijdens het onderzoek werden geen sporen aangetroffen die zich lenen voor natuurwetenschappelijk onderzoek in het kader van de te beantwoorden vraagstellingen. Er werden evenmin vondsten gedaan die geconserveerd moeten worden om hun behoud te garanderen. Bijgevolg werden geen natuurwetenschappelijke onderzoeken of conservaties uitgevoerd.

6 Discussie

In dit hoofdstuk willen we de resultaten van het onderzoek ter hoogte van het sanitair blok kort confronteren met de resultaten uit het vooronderzoek dat uitgevoerd werd in het kader van de realisatie van twee schoolgebouwen op hetzelfde terrein van de Ursulinenschool. De resultaten van dit eerder vooronderzoek werden reeds toegelicht in hoofdstuk 4.2.2.2. De onderzoekszone van het sanitair blok grenst in het zuiden aan Blok A en in het oosten aan Blok B.

De resultaten van het vooronderzoek van blokken A en B en de werfbegeleiding van het sanitair blok tonen aan dat de microtopografie van het terrein het laagst is in het zuidwesten en zacht oploopt naar het noordoosten toe. De vastgestelde bodemopbouw is grotendeels gelijkaardig, maar verschilt wel in de aanwezigheid van een verbruiningshorizont. Deze werd vastgesteld ter hoogte van Blok A, maar niet ter hoogte van Blok B. Tijdens het onderzoek aan het sanitair blok werd ook een overgangslaag vastgesteld tussen de cultuurlaag en de C-horizont, maar is hier eerder te interpreteren als een gebioturbeerde overgangslaag. Het vondstmateriaal dat aangetroffen werd tijdens beide onderzoeken is grotendeels gelijkaardig, zowel wat de aard als de datering van de vondsten betreft. Ter hoogte van het sanitair blok werden wel duidelijk minder vondsten vastgesteld. Tijdens het onderzoek van blokken A en B werd wel materiaal vastgesteld dat vermoedelijk gedateerd kan worden in de 13de of 14de eeuw. Gelijkaardige vondsten werden niet aangetroffen ter hoogte van het sanitair blok.⁴³

Fig. 28: Blok B, werkput 1, vlak 4 (Bruggeman/Coremans 2016, 53, fig. 65)

Ook de aanwezige sporen zijn erg gelijkaardig, met een grote hoeveelheid kuilen (Fig. 28). Sommige bevatten bouwpuin, andere niet. De vorm, vulling en densiteit aan kuilen ter hoogte van het sanitair blok is vooral vergelijkbaar met de vaststellingen ter hoogte van Blok B.⁴⁴ Ter hoogte van Blok A zijn ook kuilen aanwezig, maar is de densiteit lager. In de zone van blokken A

⁴³ Bruggeman/Coremans 2016, 44-47

⁴⁴ Bruggeman/Coremans 2016, 53

en B zijn ook andere grondsporen gevonden, zoals paalsporen en muurresten.⁴⁵ Dergelijke sporen werden niet vastgesteld ter hoogte van het sanitair blok.

---

⁴⁵ Bruggeman/Coremans 2016, 49-54, 57-60

7 Antwoord onderzoeksvragen

- Wat is de aard, omvang, datering en bewaringstoestand van de aangetroffen archeologische sporen?
  - Tijdens de werfbegeleiding werden 26 sporen geregistreerd. Het gaat allemaal om kuilen. Ze zijn rechthoekig tot onregelmatig van vorm. Hun vulling varieert van homogeen bruin (sommige donkerbruin, andere lichtbruin) tot bruingeel of bruingrijs gevlekt. Ongeveer de helft van de kuilen bevatte baksteen.
  - Verschillende van de aangetroffen kuilen kunnen in de nieuwste tijd geplaatst worden op basis van de vondsten. De overige kuilen leverden geen vondstmateriaal op, maar zijn vermoedelijk gezien de vele overeenkomsten in vorm, vulling en aflijning en hun ligging onder de Ap2 horizont overwegend in de late middeleeuwen tot nieuwe tijd te dateren.
- Maken de sporen deel uit van één of meerdere structuren, zo ja, welke?
  - Er werden geen structuren herkend.
- Behoren de aangetroffen structuren tot één of meerdere erven? Hoe was de oude erfindeling, hoe evolueerde deze doorheen de tijd en uit welke periode dateert ze?
  - Het is afgaande op de historische plannen die dateren uit het Ancien Régime niet mogelijk met zekerheid uit te maken of de onderzoekszone zich ter hoogte van erfindelingen bevinden. Het is pas met het kadasterplan van P.C. Popp van 1864 dat de perceelsindeling duidelijk is. Aan de zuidzijde van de onderzoekszone bevindt zich een perceelsgrens. Sporen die wijzen op erfindelingen werden niet vastgesteld. Ook is er geen materialisatie van de perceelsgrens vastgesteld in het zuiden van de onderzoekszone.
- Behoren de aangetroffen sporen/structuren tot één of meerdere perioden, zo ja, welke?
  - Een aantal sporen is op basis van het aanwezige vondstmateriaal (cementmortel, recent vensterglas, industrieel wit aardewerk, ...) te dateren in de nieuwste tijd.
  - De overige kuilen leverden geen vondstmateriaal op, maar zijn vermoedelijk gezien de vele overeenkomsten in vorm, vulling en aflijning en hun ligging onder de Ap2 horizont overwegend in de late middeleeuwen tot nieuwe tijd te dateren.
- Hoe is de opbouw van de chronologie van de aanwezige archeologische resten?
  - De sporen omvatten kuilen en zijn te dateren van de late middeleeuwen tot de nieuwste tijd.
- Is er in bepaalde zones nog een podzolbodem aanwezig (werd niet aangetroffen tijdens het vooronderzoek)?
  - Nergens werden resten van een podzolbodem vastgesteld. Dit in tegenstelling tot de nabij de onderzoekslocatie gelegen site Ganzendries.
- Wat zijn de oudste sporen?
  - De oudste sporen zijn vermoedelijk in de late middeleeuwen te plaatsen.
- Hoe zag het terrein eruit (reliëf, landschap, ...) voordat het bewoonbaar werd gemaakt?
  - Het plangebied is gelegen op een van de hoogste locaties van de binnenstad, op de zacht aflopende noordwestflank van een zandrug.
  - Tijdens het onderzoek werden weinig reliëfverschillen vastgesteld. De vastgestelde cultuurlagen zijn rechtstreeks op de C-horizont gelegen. Plaatselijk werd boven de C-horizont nog een gebioturbeerde laag vastgesteld. Het ontbreken van bodemhorizonten die wijzen op bodemvorming is mogelijk een aanwijzing voor een aftopping of vervlakking van het oorspronkelijke reliëf. Een andere mogelijkheid is dat oudere bodemhorizonten opgenomen zijn in de cultuurlaag door bewerking van de bodem.

- Hoe en wanneer werd het terrein bewoonbaar gemaakt?
  - Er zijn geen elementen naar voren gekomen tijdens het onderzoek die een aanwijzing vormen voor wanneer het terrein bewoonbaar werd gemaakt.
- Welke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
  - Op basis van de historische gegevens en het historisch kaartmateriaal is duidelijk dat het onderzoeksgebied is gelegen in de achtertuinen van woningen langsheen de straten van het bouwblok. Een groot deel van het projectgebied werd ingenomen door het laatmiddeleeuwse Hof van Milsen, hotel van de heren van Milsen. Dit Hof gaat minstens terug tot het einde van de 14de eeuw. De gebouwen van het Hof zijn evenwel aan de zijde van de Milsenstraat te situeren. Ter hoogte van het onderzoeksgebied zouden zich de bijhorende tuinen en boomgaarden bevonden hebben.
  - Tijdens het veldonderzoek werden uitsluitend kuilen gevonden. De kuilen bevatten bouw materiaal en vaatwerk en wijzen er op dat de kuilen gebruikt zijn om afval in te deponeren. Waarom de kuilen oorspronkelijk gegraven zijn, is moeilijker te beantwoorden. Misschien werden de kuilen uit de late middeleeuwen en nieuwe tijd gegraven voor het winnen van zand.
  - Het historisch kaartmateriaal wijst op de aanwezigheid van achterhuizen in het binnengebied. Hiervan werden geen restanten vastgesteld tijdens de werfbegeleiding.
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake ontstaans- en gebruiksgeschiedenis van de site?
  - Het vondstmateriaal, uitsluitend te dateren in de nieuwste tijd, geeft geen inzicht in de ontstaansgeschiedenis van de site. Het betreft hoofdzakelijk het standaard koken en eetgerei in aardewerk uit deze periode. Andere vondsten betreffen bouw materiaal en een bloempot. Ze zijn te associëren met de woningen binnen het bouwblok en een bloempot is eenvoudig te associëren met een tuinzone.
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
  - De vondsten dateren uitsluitend uit de nieuwste tijd. Het gaat om bouw materiaal (vensterglas) en vaatwerk.
- Zijn er restanten van achterhuizen aanwezig binnen de projectzone en kunnen deze gekoppeld worden aan gebouwen weergegeven op historische kaarten?
  - Er werden geen gebouwrresten vastgesteld tijdens het onderzoek. Er konden dan ook geen sporen gekoppeld worden aan de achterhuizen die te zien zijn op historische kaarten.
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen onze kennis van de stadsgeschiedenis/stadsontwikkeling van Mechelen?
  - Het uitgevoerde onderzoek bevestigt de verwachting uit het bureauonderzoek dat deze zone lang in gebruik geweest is als tuinzone en dit minstens vanaf de late middeleeuwen/nieuwe tijd.

8 Samenvatting

Ter hoogte van een nieuwe sanitair blok op het terrein van de Ursulinenschool werd een werfbegeleiding uitgevoerd. Daarbij werden 26 sporen vastgesteld. Het gaat uitsluitend om kuilen, die op basis van vondstmateriaal en stratigrafische relaties te dateren zijn in de late middeleeuwen tot nieuwste tijd. De kuilen zijn gelijkaardig aan sporen die gevonden werden tijdens archeologisch vooronderzoek ter hoogte van twee nieuwe schoolblokken ten zuiden en ten oosten van het sanitair blok. De resultaten van het onderzoek bevestigen de hypothese die voortkwam uit het bureauonderzoek dat het terrein lang in gebruik geweest is als tuinzone. Van de achterhuizen die te zien zijn op historische kaarten werden geen resten gevonden.

9 Bibliografie

9.1 Publicaties

- Bogemans, F., 1996: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 23 Mechelen*, Brussel.
- Bruggeman, J./L. Coremans, 2016: *Archeologisch vooronderzoek Mechelen – Hoogstraat 35 (Ursulinen)*, Temse (Rapporten All-Archeo bvba 309).
- Claesen, J./A. Devroe/B. Van Genechten, 2015: *Archeologische prospectie met ingreep in de bodem. Mechelen – Korenmarkt 27-29, Onze-Lieve-Vrouwestraat 22, Project Hof van Cortenbach, Kortenaken* (ARCHEBO-rapport 2014/021).
- Rombaut, H., 1997: Mechelen: de vroegste ontwikkeling, in H. Installé (red.) *Historische stedenatlas van België. Mechelen*, Brussel, 11-22.
- Kinnaer, F./L. Troubleyn, 2014: *Heide, wol en linnen. Mesolithische jagers-verzamelaars en 650 jaar textielnijverheid op de Stompaertshoek te Mechelen*, Mechelen.
- Kinnaer, F./W. Wouters, 2007: De geschiedenis van Mechelen tijdens de 12e en 13e eeuw, in: L. Troubleyn/F. Kinnaer/A. Ervynck (red.) *Het Steen en de burgers. Onderzoek van de laatmiddeleeuwse gevangenis van Mechelen*, Mechelen, 11-45.
- Robberechts, B., s.d.: *Archeologische nota TSM*, s.l.
- SGS Belgium nv, 2012: *Sonderingsverslag. Mechelen (Project nr. 236-000.V). Hoogstraat 47, Zulte*.
- Troubleyn, L./F. Kinnaer 2012: *Van ganzen en andere grazers. Resultaten van het archeologisch onderzoek van de Ganzendries in Mechelen*, Mechelen.
- Vankerkom, M., 2014: *Technisch Verslag. 236-000.V – Ursulinen Mechelen deel 1 deel 2. 2800 Mechelen*, Hasselt.

9.2 Websites

- Agentschap voor geografische informatie Vlaanderen (2016)
<http://geo-vlaanderen.agiv.be/>
- Centrale Archeologische Inventaris (2016)
<http://cai.erfgoed.net/cai/index.php>
- Databank ondergrond Vlaanderen (2016)
<http://dov.vlaanderen.be>
- Geopunt Vlaanderen (2016)
<http://www.geopunt.be/>
- Inventaris Onroerend Erfgoed (2016)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be/>
- Regionale Beeldbank Mechelen (2016)
<http://www.beeldbankmechelen.be/>

Ursulinen Secundair (2016)
<http://www.ursulinenmechelen.be/>

10 Bijlagen

10.1 Lijst van afkortingen

CAI	Centrale Archeologische Inventaris
TAW	Tweede Algemene Waterpassing
DHM	Digitaal hoogtemodel
WP	Werkput
S	Spoor
PR	Profiel

10.2 Archeologische periodes

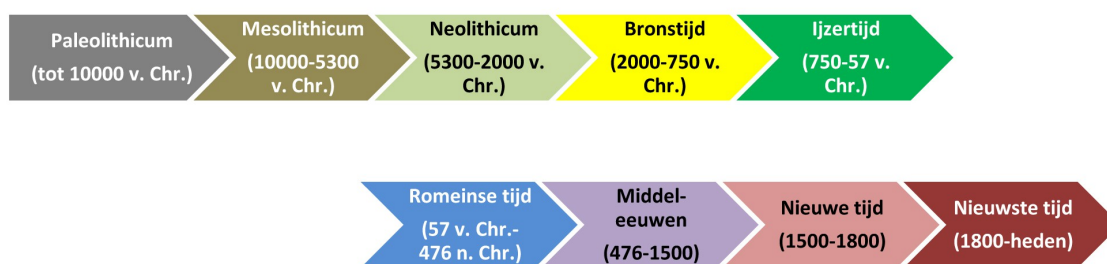

Fig. 29: Archeologische periodes

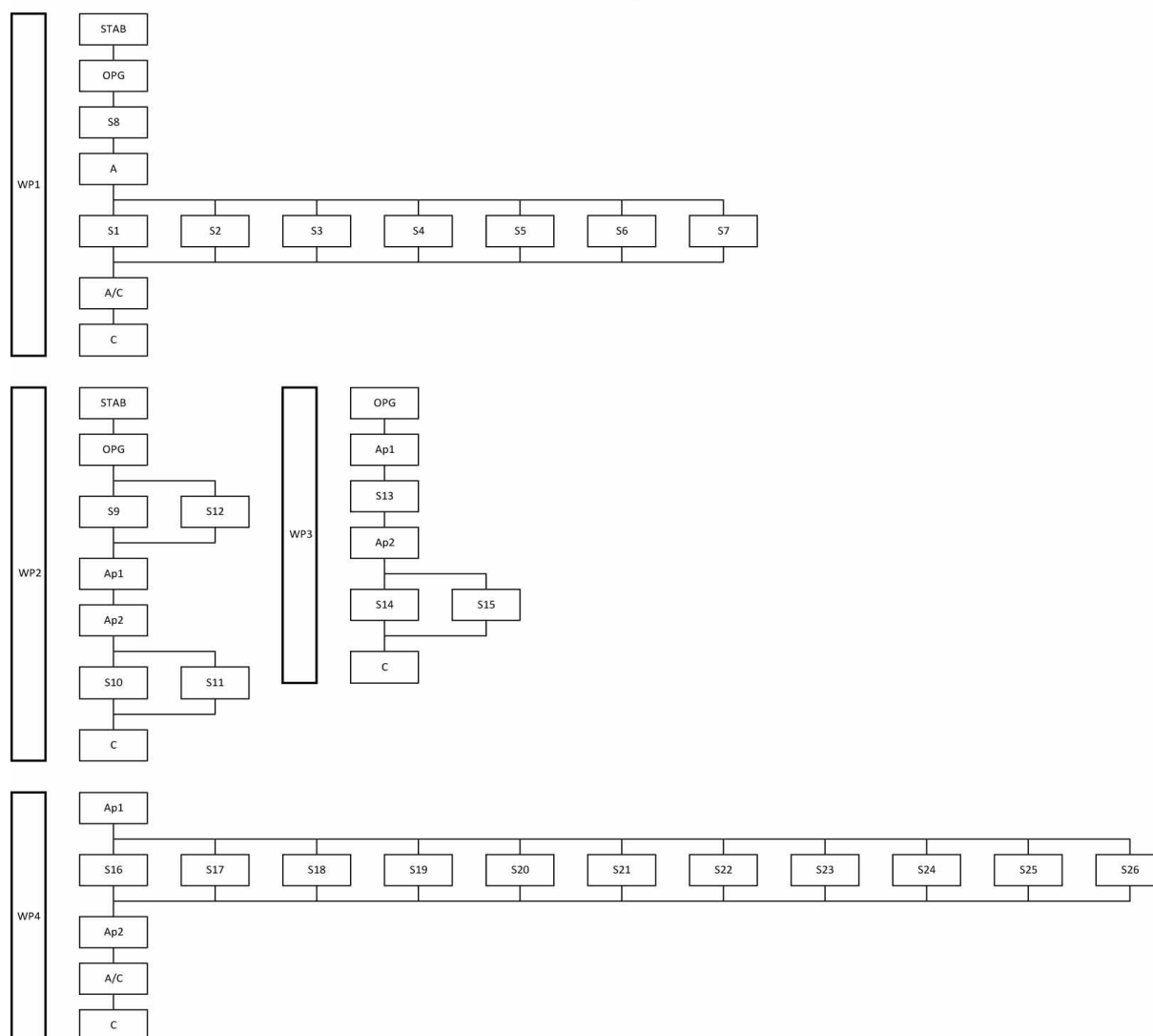
10.3 Plannen en tekeningen

Plan 1: Situering

Tekening 1: Profiel- en coupetekeningen

Tekening 2: Profiel- en coupetekeningen

10.4 Harrismatrix

10.5 Sporenlijst

Werk-put	Spoor	Vlak	Kleur			Homogeen/ Gevlekt/ Gelaagd	Samen- stelling	Vorm	Interpreta- tie
			Donker/ Licht	Hoofd- kleur	Bij- kleur				
1	S1	1	donker	bruin		homogeen	zand	rechthoekig	kuil
1	S2	1	donker	bruin		homogeen	zand	rechthoekig	kuil
1	S3	1	licht	bruin		homogeen	zand	rechthoekig	kuil
1	S4	2	licht	bruin		homogeen	zand	rechthoekig	kuil
1	S5	2	licht	bruin		homogeen	zand	rechthoekig	kuil
1	S6	2	donker	bruin		homogeen	zand	rechthoekig	kuil
1	S7	2	donker	bruin		gevekt	zand	rechthoekig	kuil
1	S8	2	donker	bruin		gevekt	zand	rechthoekig	kuil
2	S9	2	donker	bruin	grijs	gevekt	zand	onregelmatig	kuil(puin)
2	S10	2		bruin		homogeen	zand	onregelmatig	kuil

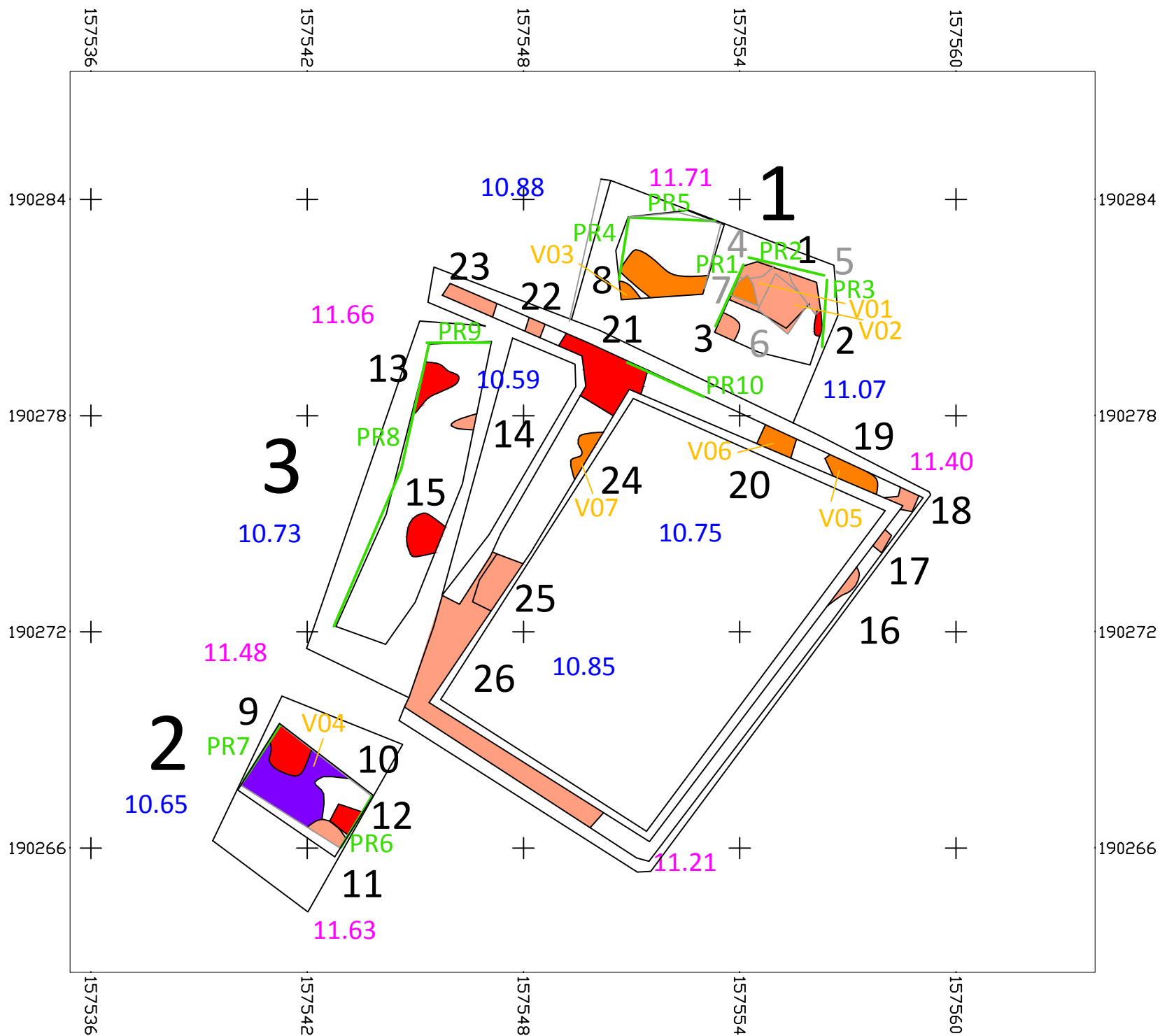
Werkput	Spoor	Vlak	Kleur			Homogeen/ Gevlekt/ Gelaagd	Samenstelling	Vorm	Interpretatie
			Donker/ Licht	Hoofdkleur	Bijkleur				
2	S11	2		bruin		homogeen	zand	onregelmatig	kuil
2	S12	2	donker	grijs		homogeen	zand	rechthoekig	kuil(puin)
3	S13	1	donker	grijs	bruin	homogeen	zand	onregelmatig	kuil
3	S14	1		bruin		homogeen	zand	onregelmatig	kuil
3	S15	1	donker	bruin		homogeen	zand	rechthoekig	kuil
4	S16	1	donker	bruin	geel	gevekt	zand	onregelmatig	kuil
4	S17	1	donker	bruin	geel	gevekt	zand	rechthoekig	kuil
4	S18	1	donker	bruin	geel	gevekt	zand	rechthoekig	kuil
4	S19	1		bruin	grijs	gevekt	zand	onregelmatig	kuil
4	S20	1	licht	bruin	geel	gevekt	zand	rechthoekig	kuil
4	S21	1	donker	bruin	geel	gevekt	zand	onregelmatig	kuil
4	S22	1	donker	grijs		homogeen	zand	onregelmatig	kuil
4	S23	1	donker	grijs		homogeen	zand	onregelmatig	kuil
4	S24	1	donker	bruin	geel	gevekt	zand	onregelmatig	kuil
4	S25	1	donker	bruin		homogeen	zand	rechthoekig	kuil
4	S26	1		bruin		gevekt	zand	onregelmatig	kuil

10.6 Vondstenlijst

Vondstnr.	Locatie				Inzamelingswijze	Aardewerk		Organisch materiaal
	Werkput	Spoor/ muur/ laag	Vlak	Sector		Vaatwerk	Bouwmateriaal	Bot
V01	1	S1	1		vlak	14	1	3
V02	1	S7	2		vlak	2		
V03	1	S8	1		vlak	1		
V04	2	S10	1		vlak	3		
V05	4	S19	1		vlak	1		
V06	4	S20	1		vlak	1		
V07	4	S24	1		vlak	1		

10.7 Digitale gegevensdrager

Inventarislijsten van het gerecupereerde vondstenmateriaal, van de sporen met beschrijving, van alle tekeningen en van alle foto's zijn digitaal beschikbaar. Dit is tevens het geval voor het dagboek, de foto's, de plannen en tekeningen.

Archeologische werfbegeleiding Mechelen - Hoogstraat (2016/300)

Plan 1 Situering

Hoogte maaiveld in m TAW
Hoogte spoor in m TAW
Vondsten (V) en staalnames (St)

Werkputcontour

Structuur

Nieuwe/nieuwste tijd

Middeleeuwen/nieuwe tijd

Middeleeuwen

Romeinse tijd

Metaaltijden

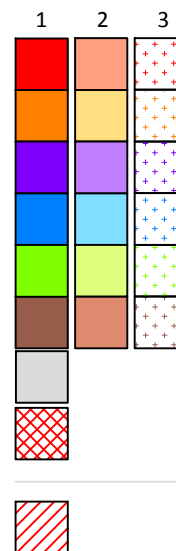
Steentijd

Onbepaalde datering

Verstoring

Natuurlijk spoor

Niet onderzoekbare zone

Opmerking: Niet alle periodes komen noodzakelijk voor bij dit project!
1. Sporen die met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid gedateerd kunnen worden.
2. Sporen die waarschijnlijk in een bepaalde periode dateren, maar waarbij niet alle indicatoren aanwezig zijn om dit met zekerheid te zeggen.
3. Sporen waarvan een vermoeden bestaat dat ze gedateerd kunnen worden, maar waarbij het merendeel van de indicatoren ontbreekt om dit met genoeg stelligheid te doen.

Coördinaten in Lambert 72

Formaat: A4

ID: Grondplan

Initiële opstelling: Digitaal

Onderkaart: n.v.t.

Datum afwerking: 01/09/2016

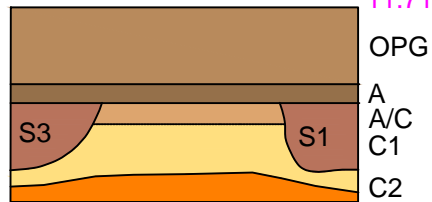
All-Archeo bvba

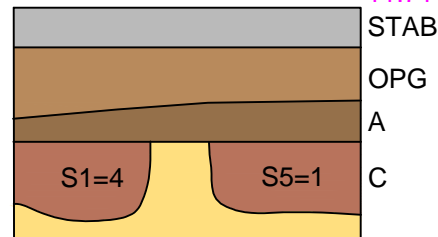
WP1PR1

11.71

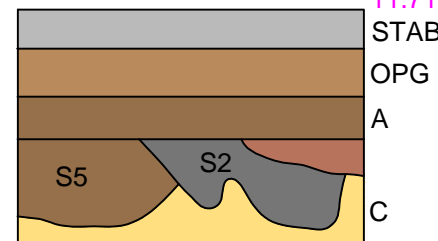
WP1PR2

11.71

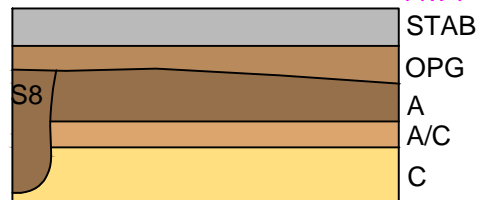
WP1PR3

11.71

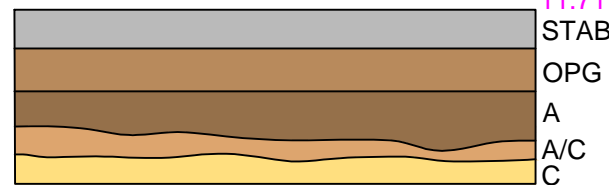
WP1PR4

11.71

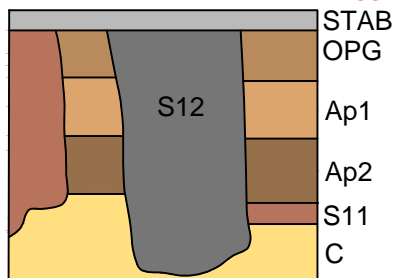
WP1PR5

11.71

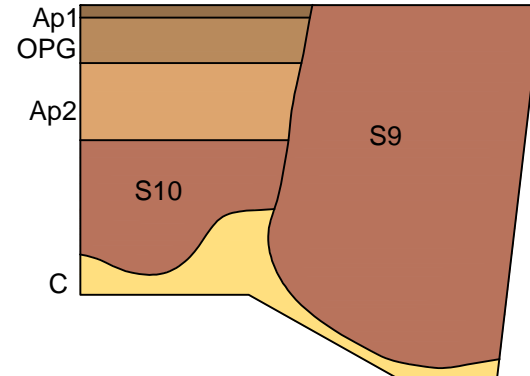
WP2PR6

11.53

WP2PR7

11.59

Archeologische werfbegeleiding (2016/300)

ID: Profiel- en coupetekeningen 1
Formaat: A4
Datum aanmaak: 23/08/2016
Datum afwerking: 23/08/2016

Legende

Opg	Opgebrachte laag
Stab	Stabilisé
S	Spoor in profielwand
A	A-horizont
Ap	Beploegde A-horizont
A/C	Overgang A -> C-horizont
C	C-horizont/Moederbodem
(TZ)	Tertiair zand

Hoogte maaiveld in m TAW
Locatie staalname en nummer

1m

Schaal analoge veldtekeningen: 1:20

Archeologische werfbegeleiding (2016/300)

ID: Profiel- en coupetekeningen 1
Formaat: A4
Datum aanmaak: 23/08/2016
Datum afwerking: 23/08/2016

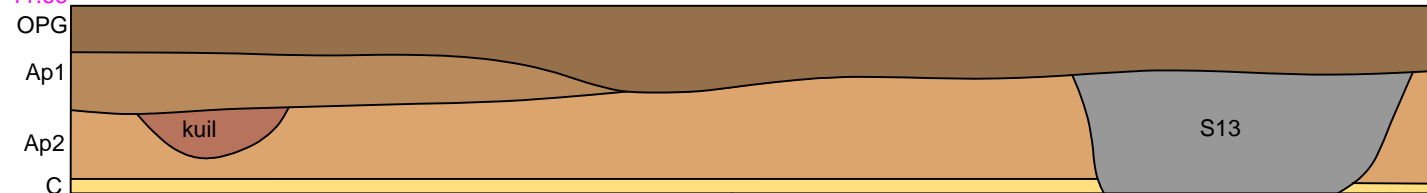
Legende

Opg	Opgebrachte laag
Stab	Stabilisé
S	Spoor in profielwand
A	A-horizont
Ap	Beploegde A-horizont
A/C	Overgang A -> C-horizont
C	C-horizont/Moederbodem
(TZ)	Tertiair zand

Hoogte maaiveld in m TAW
Locatie staalname en nummer

WP3PR8

11.66

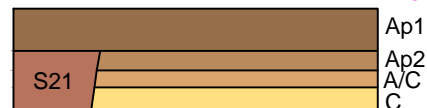
WP3PR9

11.66

WP4PR10

11.62

1m

Schaal analoge veldtekeningen: 1:20